

Mokyklos estetišės ugdymo(si) aplinkos ir mokinių meninės saviraiškos sąsajos

Aistė Burkė

Vilniaus dailės akademijos Atviroji dailės, dizaino ir architektūros mokykla
El. paštas: aiste.burke@vda.lt

Santrauka. Lietuvoje yra gana nusistovėjęs visos bendrojo ugdymo mokyklų aplinkos reikalavimų „paketas“ – ugdanti, saugi, funkcionali, ergonomiška, estetiška. Straipsnyje analizuojamas mokyklos estetišės ugdymo(si) aplinkos ir mokinių meninės saviraiškos santykis. Keliamas probleminis klausimas – ar kuriant estetišę ugdymo(si) aplinką mokykloje galima ugdyti mokinių meninę saviraišką?

Šio straipsnio tikslas – atskleisti mokyklos estetišės ugdymo(si) aplinkos ir mokinių meninės saviraiškos sąsajas. Straipsnyje apžvelgiami ir analizuojami Lietuvos švietimo dokumentai apie ugdymo(si) aplinkas ir Lietuvos bei užsienio autorių tyrimai apie įvairias mokyklos ugdymo(si) aplinkas, mokyklų ugdymo(si) aplinkos įtaką mokinių mokymuisi ir estetiinių mokinių santykį su mokyklos ugdymo(si) aplinkomis. Išryškintos mokyklų estetišės ugdymo(si) aplinkos ir meninės saviraiškos sąsajos. Straipsnyje aptariami Lietuvos mokyklų ugdymo(si) erdvių modernizavimo ypatumai ir galimybės.

Taikant pavyzdžių apžvalgos metodą analizuojami įgyvendintų „svajonių mokyklos“ projektų pavyzdžiai Lietuvoje ir užsienyje. Apžvelgtos lietuviškos Veršvų gimnazijos pradinė mokykla Kaune (2018 m.) ir Balsių progimnazija Vilniuje (2011 m.). Užsienio mokyklų apžvalgai pasirinktos: „Wish School“ mokykla San Paule, Brazilijoje (2016) ; „We Grow“ ir „Blue School“ ikimokyklinio ir pradinių klasių ugdymo mokykla Niujorke, JAV, (2018); „Lake Wilderness“ pradinė mokykla Vašingtone, JAV (2017); „Heart in Ikast“ tarptautinė mokykla ir multifunkcinis centras Ikaste, Danijoje (2018); „Vittra Brotorp“, „Vittra Telefonplan“, „Vittra Södermalm“ mokyklos Brotorpe, Stokholme, Sodermalme, Švedijoje (2011–2012).

Pagrindiniai žodžiai: estetišė ugdymo(si) aplinka, mokiniai, meninė saviraiška, sąsajos.

Links between the Aesthetic Education Environment of Schools and Pupils' Artistic Self-Expression

Summary. For a child, the school is like a separate “state” in which they are fully educated and influenced by a variety of environments, including aesthetic education. The significance of the environment in which the learner lives, matures, and creates has been found to be enormous. In Lithuania, there is a well-established “package” of environmental requirements for general education schools – educating, safe, functional, ergonomic, aesthetic. This article analyzes the relationship between the aesthetic education environment of the school and pupils’ artistic expression. Is it possible to develop the artistic self-expression of pupils in schools when creating an environment for aesthetic education? And is this a problematic question? The purpose of this article is to reveal the link between the aesthetic education environment of schools and pupils’ artistic expression.

The following methods were used in the article: (1) an analysis of educational documents and scientific literature and (2) a review and comparative analysis of the realized projects. The educational document analysis method was used to review and analyze Lithuanian educational documents on school education environments. The analysis of educational documents on the educational environment of schools has led to the conclusion that a great deal of attention is paid to the ergonomic, functional, and aesthetic planning of educational spaces. The aim here is to create high standards for school education. The creativity of students, as well as the contribution of artistic self-expression, are identified as

Received: 12/12/2018. Accepted: 21/04/2019

Copyright © Aistė Burkė, 2019. Published by Vilnius University Press.

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence \(CC BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited

important aspects in creating an aesthetic education environment. The link between the creation and development of such an environment, and the involvement of the educational process participants in the creation of such spaces are emphasized. The creation of an aesthetic education environment in schools is more associated with visual and applied art.

In applying the method of scientific literature analysis, this study includes a review of research conducted by Lithuanian and foreign authors about various school education environments, the influence of school education(s) on pupils' learning, the aesthetic relationship of pupils with school education and the aesthetic education of schools; links between environmental and artistic activity are established. This article discusses the peculiarities and possibilities of modernizing the educational spaces of Lithuanian schools.

After the analysis of scientific literature on the educational environment, it was concluded that the topics of the school educational environments were relevant to Lithuanian and foreign scientists. The environmental impact of school education was proven on the basis of a multi-faceted study; the concept of an aesthetic education environment has been revealed, its significance for personality development emphasized. The conclusion is that the aesthetic educational environment of a school can influence the formation of the students' aesthetic attitudes. The active artistic expression of pupils can be provided by educators with certain conditions for their activities, or pupils can develop joint initiatives contributing to the creation of an aesthetic education environment. After discussing the modernization of the educational spaces of Lithuanian schools, an important link was identified between the creation of educational spaces and pupils' artistic expression.

The analysis of educational documents and scientific literature scientifically substantiated the link between the aesthetic environment of a school and pupils' artistic expression. Examples of certain "dream school" projects in Lithuania and abroad were analyzed using the sample review method. This article contains an overview of the Lithuanian Primary School of the Veršvų Gymnasium in Kaunas (2018) and the Balsių Progymnasium in Vilnius (2011). Chosen for the review of foreign schools were the "Wish School" in Sao Paulo, Brazil (2016), We Grow and Blue School Preschool and Elementary Schools in New York, USA (2018), Lake Wilderness Primary School, Washington, USA (2017), Heart in Ikast International School and Multifunctional Center in Ikaste, Denmark (2018), Vittra Brotorp, Vittra Telefonplan, Vittra Södermalm School in Brotorp, Stockholm, Södermalm, Sweden (2011–2012).

An overview of architectural examples (analogues) implemented by Lithuania has revealed that Lithuanian architects can perfectly design schools that are modern, technologically equipped, ergonomic, etc. In the reviewed examples (analogies), the learning environment is safe and modern; they promote communality, creativity. The corridor system and the "four-walled" classrooms were retained in the design of Lithuanian schools. Pupils are encouraged to create and to participate in the creation of an aesthetic education environment through visual and applied art. Artistic self-expression is promoted by dancing, musical activities, and the like. Communality and a variety of after-school activities are promoted.

An overview of architectural examples (analogues) implemented by foreign countries has revealed the latest architectural trends in global school design practice. It is noted that the design of new school buildings has been important for cities, societies, and education for decades. In many cases, the design process of the schools discussed was developed in conjunction with the needs of the community and adapted to the local architectural context. In the examples of foreign countries discussed, the functional zoning of premises was combined with modern design, educational principles, and the latest technologies. School interiors have been designed with a new concept of education and learning in mind. When designing the school spaces, it was emphasized that students are active subjects and space changers. In some of the examples of the discussed schools, the idea of a "class without borders" has been implemented. Non-formal seating, colorful furniture, and bright-colored walls are accentuated. Classrooms are modern and flexible and easily adaptable in accordance with the educational needs of the pupils. A diversity of activities, communication, and an atmosphere of creativity are promoted. Common spaces are easily adaptable and inspiring. Pupils' artistic self-expression, curiosity, and the aim to "awaken" creativity are encouraged. Functional zoning allows students to work successfully together and independently. Attention is paid to communality and a diverse spectrum of activities.

An overview of implemented Lithuanian and foreign architectural examples (analogues) has revealed the connection between the aesthetic environment of a school and the artistic expression of the pupils: 1) Students are encouraged to create and participate in the creation of an aesthetic education environment through visual and applied art; 2) Music, dance, and self-expression are promoted in school spaces; 3) The community is involved in the school design process.

By comparing Lithuanian and foreign (analogous) examples, it may be stated that Lithuanian schools are well-planned and meet high standards. The interior spaces could be more colorful and playful. In the cases of foreign (analogous) countries, internal spaces are more characterized by informal seating places, vibrant and colorful furniture and walls. The corridor system is more boldly eschewed, and the concept of "classes without walls" is implemented.

Keywords: aesthetic educational environment, pupils, artistic self-expression, links.

Įvadas

Mokykla vaikui – tartum atskira „valstybė“, kurioje jis yra visokeriopai ugdomas ir veikiamas įvairių aplinkų, iš jų ir estetišės ugdymo(si) aplinkos. Nustatyta, kad aplinkos, kurioje ugdytinis gyvena, bręsta ir kuria, reikšmė yra didžiulė. Tai patvirtina ir 2011–2012 metais vykdyto mokslinio tyrimo Jungtinėje Karalystėje duomenys. Nustatyta, kad per akademinis metas konkrečios mokyklos ugdymo(si) aplinka gali 25 proc. lemti mokinio mokymosi rezultatus¹.

Humanistiniais principais organizuota ugdymo(si) aplinka teigiamai veikia žmogų. Estetiška² mokyklos ugdymo(si) aplinka (vizualioji ir fizinė) daro teigiamą poveikį mokinio, kaip visuomenės nario, brandai, vystymuisi ir saviraiškai. „Nemažą įtaką mokinių estetinei pozicijai įtvirtinti daro mokyklos aplinka ir jų pačių veikla šios aplinkos kūrimė“ (Bitinas, 2004, p. 255).

Moderni mokykla – nuolat tobulėjanti organizacija, turinti ir siekianti tapti sociokultūriniu informacijos centru, taip pat vaiko „džiaugsmo namais“. Kultūriškai išprususio žmogaus ugdymas šiandien yra neabejotinai svarbus ir ilgalaikis kultūrinio ugdymo uždavinys, kuriam įgyvendinti išskirtinę aplinką ir sąlygas sukuria meninės ir estetišės raiškos ugdymas (Zulumskytė, 2006; Leliūgienė, 2003). Mokyklos estetinei ugdymo(si) aplinkai³ kurti daro įtaką pati mokyklos bendruomenė (mokiniai, mokytojai, tėvai, administracijos darbuotojai ir kt.) ir architektai, menininkai, interjerų dizaineriai.

Profesionalūs projektuotojai, aplinkos kūrėjai nuolat domisi naujausiomis pasaulinėmis pastatų ir interjerų projektavimo, dekoravimo tendencijomis, ieško įkvepiančių pavyzdžių užsienio šalyse, analizuoja suprojektuotus, įrengtus statinius, analizuoja Lietuvos Respublikos⁴ statybos įstatymus, mokyklas projektuoja atsižvelgdami į pastato tipą, švietimo įstatymus, mokyklos bendruomenės poreikius.

Įvairias mokyklos ugdymo(si) aplinkų sampratą analizavo G. Poderienė (2004), D. P. Moxley (2018) ir kt. Mokyklos ugdymo(si) aplinkos įtaką mokinių mokymuisi tyrė J. Mulevičienė (2005), V. G. Iared (2017) ir kt. Mokyklos ugdymo(si) aplinkos lauko erdvių svarbą analizavo J. Kučinskienė (2017), V. Gerikienė (2017), M. Alpysbaikzy (2018) ir kt. Mokyklos estetišės ugdymo(si) aplinkos ir meninės veiklos sąsajas analizavo G. Grigaliūnaitė (2002), W. Huren (2017), E. M. Rosario-Ramos (2017) ir kt.

Straipsnyje keliamas **probleminis klausimas** – ar kuriant estetine ugdymo(si) aplinką mokykloje galima ugdyti mokinių meninę saviraišką?

Tikslas – atskleisti mokyklos estetišės ugdymo(si) aplinkos ir mokinių meninės saviraiškos sąsajas.

1 Study: school design can significantly affect a child's grades. [žiūrėta 2014-11-25]. Prieiga per internetą: <http://www.wired.co.uk/news/archive/2013-01/03/school-design-influences-learning>

2 Estetiškas, estetiška – sutinkantis su estetikos reikalavimais (Lietuvių kalbos žodynas, 2019, p. 1)

3 Mokyklos estetine ugdymo(si) aplinka – „sėkmingai dirbančios mokyklos yra patrauklios ne tik psichologiniu klimatu, bet ir fizine aplinka. Todėl mokymosi aplinka turi būti turtinga mokymo(-si) priemonių, estetiška, jauki“. (*Švietimo problemos analizė* [žiūrėta 2018 1201]. Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/politikos-analize/trumpos-svietimo-problemos-analizes/>)

Uždaviniai:

1. Atskleisti mokyklos estetišės ugdymo(si) aplinkos sampratą, jos reikšmę asmenybės ugdymui(si).
2. Apžvelgti architektūrinės ir išanalizuoti pedagogines patirtis, kuriant mokyklos estetišę ugdymo(si) aplinką.
3. Išryškinti mokyklos estetišės ugdymo(si) aplinkos ir mokinių meninės saviraiškos sąsajas.

Metodai:

1. Švietimo dokumentų ir mokslinės literatūros analizė.
2. Įgyvendintų projektų apžvalga ir lyginamoji analizė.

Švietimo dokumentai apie ugdymo(si) aplinką

Mokiniai per visą mokymosi laiką nemažą paros dalį praleidžia mokykloje. Nuo patalpų ir visos aplinkos priklauso vaiko darbingumas, vystymasis ir sveikata. Mokykla turi garantuoti fiziškai, psichologiškai, socialiai saugią ir sveiką aplinką besimokančiajam. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme* (2011)⁴ nurodoma, kad ugdymo(si) aplinka mokykloje turi atitikti higienos normas ir teisės aktų nustatytus mokinių saugos ir sveikatos reikalavimus. Mokyklų ugdymosi erdvė aptariama šiuose dokumentuose: *Bendrosios programos* (2008), *Geros mokyklos koncepcija* (2015), *Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų aprašai* (2015) ir kt. Bendrosiose programose (2008)⁵ teigiama, kad aplinka, kurioje mokomasi, turėtų būti funkcionali, t. y. pritaikyta įvairių poreikių mokiniams ir įvairiems jų poreikiams, mobili: klasėje turi būti nesunku sukurti mažesnes erdves individualiai ar grupinei mokinių veiklai, pritaikyti erdvę veiklos specifikai, joje turi pakakti erdvės judėti, ilsėtis ir veikti; įranga ir priemonės turi atitikti šiuolaikinio ugdymo proceso poreikius ir reikalavimus. Mokymosi aplinka turėtų būti saugi ir higieniška, t. y. darbo ir veiklos vietos turi būti ergonomiškos, tinkamai apšviestos, vėdinamos, nekenksmingos sveikatai, jose turi būti palaikoma optimali darbu temperatūra.

Mokymo(si) aplinka (patalpa, baldai, įranga, reikmenys ir kt.) turi būti estetiška (jauki ir skoninga, darni erdvės, daiktų ir spalvų kompozicijos požiūriu, pasižyminti mokinių darbų eksponavimo kultūra) ir skatinanti kūrybingumą (skatinamas mokinių mąstymo novatoriškumas ir lankstumas, sudaromos sąlygos išvelgti problemas, mąstyti, eksperimentuoti, išgyventi kūrybos ir atradimo džiaugsmą, ugdomas palankumas naujumui, savitumui, lavinama vaizduotė, ugdomas jautrumas, smalsumas, atvirumas sau ir kitiems).

Geros mokyklos koncepcijoje (2015)⁶ nurodoma, kad mokyklos ugdymo(si) erdvė turėtų būti dinamiška, atvira ir funkcionali. Ją apibūdina šie bruožai: „klasės be sienų“ (patogios, įvairios paskirties ir lengvai pertvarkomos erdvės, mokyklos patalpų naudo-

⁴ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2011) [žiūrėta 2018 12 01] https://www.sac.smm.lt/wp-content/uploads/2016/02/Lietuvos-Respublikos-svietimo-istatymas_svietstrat.pdf

⁵ Bendrosios programos. *Mokymosi aplinka*. [žiūrėta 2014-10-25]. Prieiga per internetą: http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/pradinio_ir_pagrindinio_ugdymo_bendrosios_programos_isakymas_2.aspx

⁶ Geros mokyklos koncepcija (2015) [žiūrėta 2018 10 05] Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/uploads/documents/Pedagogams/Geros%20mokyklos%20koncepcija.pdf>

jimo įvairovė, „klasės lauke“ ir kitoks mokyklos teritorijos pritaikymas ugdymui(si)); ugdymąsi stimuliuojanti aplinka (knygos, detalių ir įrangos įvairovė, funkcionalūs ir originalūs baldai, spalvos, medžiagos, formos, apšvietimas, augalai, garsai, kvapai, patogi tvarka ir kt.); mokinių indėlis kuriant aplinką (įgyvendintos mokinių idėjos ir projektai, jų darbai, kūriniai, daiktai aplinkoje); virtualioji aplinka (mokyklos interneto svetainė, jos turinio ir naudojimo būdų įvairovė, gyvumas, populiarumas).

Remiantis *Geros mokyklos koncepcija* (2015), kurioje aptariami mokyklos veiklos aspektai ir jų ryšys, 2016 m. buvo atnaujintas mokyklos veiklos kokybės įsivertinimo ir išorinio vertinimo modelis⁷. Jį sudaro 4 mokyklos veiklos sričių – rezultatai, ugdymas(is) ir mokinių patirtys, ugdymo(si) aplinkos, lyderystė ir vadyba – 25 rodiklių sistema. Trečiosios srities – ugdymo(si) aplinkos – rodikliais pabrėžiama fizinių ir virtualiųjų mokymosi aplinkų reikšmė ugdymui. Vertinant šią sritį, atsižvelgiama į aplinkų kūrimo ir ugdymo ryšį, ugdymo proceso dalyvių įtraukimą į erdvių kūrimą.

Ugdymo(si) erdvė taip pat apibrėžiama *Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų apraše* (2015)⁸. „Ji turėtų būti saugi, sveika, lengvai pertvarkoma ir kryptingai panaudojama pagal mokymosi tikslus. Pradinio ugdymo programą įgyvendinančiose mokyklose turėtų būti įrengiamos vaikams pritaikytos mokymosi, buitės, žaidimų ir poilsio erdvės, pagrindinio ugdymo programą vykdančios mokyklos turi būti aprūpinamos laboratorine ir technologine įranga, o vidurinio ugdymo programą įgyvendinančiose mokyklose kuriama aplinka turi būti palanki teoriniam ir praktiniam mokymuisi, savarankiškam ir komandiniam mokinių darbui, ruošimuisi karjerai ir verslumo ugdymui“ (Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų aprašas, 2015, p. 10).

Lietuvos Respublikos švietimo dokumentuose apie mokyklos ugdymo(si) aplinkas yra siekiama puikiausio rezultato mokiniams ir visai mokyklos bendruomenei. Skiriama daug dėmesio tiek ergonominiam, tiek funkciniam, tiek estetiniam ugdymo(si) erdvių planavimui. Siekiama sukurti aukštus pasaulinius standartus atitinkančias mokyklos ugdymo(si) erdves. Mokinių kūrybiškumas, meninės saviraiškos indėlis išskiriamas kaip svarbus mokyklų estetišės ugdymo(si) aplinkos kūrimo aspektas.

Mokyklos estetišė ugdymo(si) aplinka ir jos reikšmė asmenybės ugdymui

Vienas iš svarbiausių pedagoginio darbo tikslų yra išsiaiškinti mokyklos aplinkos veiksnius, darančius įtaką asmenybei, sudaryti sąlygas mokinio asmenybės tobulinimuisi. Mat, kiekvienas žmogus auga tam tikroje kultūrinėje terpėje, turinčioje jutiminį (regimąjį) ir dvasinį (neregimąjį) pavidalus. Tos terpės poveikis jam yra itin ryškus. Akivaizdu, kad mokyklinės ugdymo(si) aplinkos tyrimų temos aktualios Lietuvos ir užsienio mokslininkams, ir jie siekia savo tyrimais galimai prisidėti prie geresnės ugdymo(si) aplinkos kūrimo.

⁷ *Mokyklos, įgyvendinančios bendrojo ugdymo programas, veiklos kokybės įsivertinimo metodika*. Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2016 m. kovo 29 d. įsakymu Nr. V-267. [žiūrėta 2018 12 01] Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/rs/legalact/b94e0c50f5af11e58a059f41f96fc264/>.

⁸ *Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų aprašas* (2015), p. 10 [žiūrėta 2018 12 05] Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/uploads/documents/Pedagogams/Apra%C5%A1as.pdf>

Istorijos eigoje aplinkos poveikio vaidmuo buvo suprantamas įvairiai. Tai atspindi dvi priešingos filosofijos kryptys „nativizmas ir empirizmas, kurių toks skirtingas požiūris į žmogų ir jam darančią aplinkos įtaką, nekito išstisus amžius. Tačiau įvairių sričių mokslininkai teigia, jog kiekvieną žmogaus savybę lemia abu veiksniai: paveldėjimas (prigimtis) ir aplinka (ugdymas). Abu žmogaus tapsmui yra būtini“ (Gaižutis, 2003, p. 31).

A. Zulumskytė (2004) pažymi, kad aplinka gali būti įvairi, tai: sociokultūrinė, mokyklinė *intern* aplinka (lot. *internus* – vidinis) – daiktinė, dorovinė, mokyklinė *ekstern* aplinka (lot. *externus* – išorinis). Tai leidžia aiškiai grupuoti aplinkas, tirti jų įtaką mokinui ir visai mokyklos bendruomenei.

Aplinkos įtaką mokymosi motyvacijai nagrinėjo ir D. Lipinskienė (2004), savo tyrimų objektu ji pasirinko edukacinės aplinkos poveikį. Reikia pabrėžti jos prieitą išvadą, kad „edukacinė aplinka, kuriai būdingos skatinamosios aplinkos savybės, turi įtakos studentų motyvacijai ir net gali pakeisti jų požiūrį į mokymąsi iš paviršutinio į giluminį“ (Lipinskienė, 2004, p. 124). Mokyklos ugdymo(si) aplinka gali turėti įtakos net mokinio profesinėms svajonėms plėtotis. J. Surgėlienė (2002) tyrė edukacinę aplinką, leidžiančią mokiniams svarstyti karjeros pasirinkimą. Edukacinę aplinką prilygino artimų žmonių aplinkai pagal svarbą renkantis profesiją.

Mokyklos edukacinės aplinkos poveikis motyvacijai ir renkantis karjerą yra neabejotinai reikšmingas. Tai skatina siekti tobulinti mokyklų edukacinę aplinką, kad būtų ugdomi išprusę, savo nuomonę turintys piliečiai. G. Poderienė (2004), atlikusi sisteminių mokyklos aplinkos vertinimą, išskyrė mokymo / mokymosi aplinkos tobulinimo metodologinius pagrindus, pateikė mokyklos išorinės ir vidinės aplinkos bei mokinių veikiančios aplinkos veiksmų modelius.

„Klestint masinei kultūrai, aktualus tampa estetiškas ugdymas. Jis vis dažniau siejamas su dvasingos asmenybės, subtiliai jaučiančios grožį ir gebančios jį taikyti kasdieniniame gyvenime, ugdymu. Estetinių reiškinių pasaulis susijęs ne tik su specialiomis veiklos rūšimis, bet apima ir vizualiai suvokiamą tikrovę (...). Estetinis aplinkos suvokimas suteikia prasmę ir savitą kokybę kasdieniam gyvenimui. Gebėjimas nepriklausomai mąstyti, kurti, suvokti ir pasirinkti estetinius aplinkos vertinimo kriterijus – tai ypatybės, kurios tampa vis reikalingesnės sparčiai kintančiame, konkurenciniame, informaciniame XXI a.“ (Mulevičienė, 2005, p. 2).

J. Mulevičienė (2005) aptarė estetinių nuostatų įtvirtinimo ir koregavimo būdus, kurie aktualina estetinį santykį su aplinka. Vienas iš jų – mokytojų ir mokinių estetiškos sąveikos vizualiosios aplinkos kontekste optimizavimas. Savo tyrimais autorė pagrindžia vizualiosios aplinkos, kaip reikšmingo edukacinio veiksnio, svarbą. Daktaro disertacijos „Vizualioji aplinka – mokinių estetinių nuostatų formavimosi veiksnys“ (2005) išvadose nurodė, kad yra „svarbus mokinių estetiškas santykis su aplinka, kurį ryškiai apibūdina vizualiosios aplinkos objektų išskyrimas bei nuostatos jos atžvilgiu. Taip pat paaiškėjo, kad mokytojų estetiškas santykis yra itin svarbus mokinių estetinio santykio su aplinka skatinimo veiksnys bei humanistinių vertybių šaltinis, turintis reikšmės koreguojant mokinių estetiškas nuostatas vizualiosios aplinkos atžvilgiu“ (Mulevičienė, 2005, p. 220).

Šios autorės atlikti moksliniai tyrimai patvirtino hipotezę, kad „pedagoginėje ir kultūrinėje veikloje atsiradus tikslingam vizualiosios aplinkos koregavimo poreikiui ji pasidaro edukacinis mokinių estetinių nuostatų formavimosi veiksnys. (...) Kadangi vizualioji aplinka dažniausiai yra istorinė ir šiuolaikinė aplinka, tai ji veikia ne tik asmenybės, bet ir visuomenės ugdymą“ (Mulevičienė, 2005, p. 221). Ši autorė nurodo naujų tyrimų, reikalingų nagrinėti šios problemos įvairesnius aspektus, gaires. Vienas iš jų – mokyklos aplinkos estetinio veiksnio reikšmingumas mokymosi motyvacijai, tad ir meninei veiklai aktyvinti.

Į daiktinę ir vizualiąją aplinką meninio ir estetinio ugdymo kontekste gilinosi G. Grigaliūnaitė (2002). Autorė pažymi, kad daiktinei aplinkai suvokti tiesiogiai artimiausia meninė daiktinės aplinkos projektavimo veikla – dizainas. G. Grigaliūnaitė (2002) apibrėžia daiktinę aplinką formuojančius veiksnus. Autorė pabrėžia, kad estetiinė refleksija plačiausiai susijusi su menine veikla (Grigaliūnaitė, 2002, p. 59–60).

J. Kučinskienė (2017), V. Gerikienė (2017) analizavo mokymo(si) (mokyklų ir vaikų darželių) erdvės formavimo ypatumus, dekoratyviųjų ir sodo augalų asortimento, technologijų ir aplinkos optimizavimo galimybes. Autorės nustatė, kad daug mokymo įstaigų pastatų dabar atnaujinama, tačiau lauko aplinkos stilius iš esmės nekeičiamas. Šis rūpestis dažnai paliekamas mokyklų bendruomenėms, todėl pasigendama stilistinio vientisumo.

Meninės veiklos vietą moksleivio vertybių skalėje tyrė A. Paulavičiūtė (2001). Autorė teigia, kad „asmenybei būdingas aktyvumas, kryptingumas, giluminiai prasminiai procesai. Šių procesų eigoje tikslingai ugdoma asmenybė pasižymi vertybinėmis orientacijomis, veržiasi į gėrio ir grožio kūrimą“. „Vertybinė orientacija, kaip žmogaus nuolatinio tapsmo stimulus, yra jo gyvenimo turinys ir lemia jo socialinę-kultūrinę kokybę“ (Paulavičiūtė, 2001, p. 49).

Estetinių ir meninių ugdymą bei tam tikrus jo aspektus tyrė V. Matonis (2000), D. Matijkienė (2001, 2002). Šių autorių tyrime akcentuojama ryški estetišės ir meninės aplinkos sąsaja. D. Matijkienės (2002) tyrime patvirtinta prielaida, kad „neužtenka vienpusiško, orientuoto tik į praktiką ar tik į teoriją, meninio ugdymo (...), dėstant dailę, būtina remtis racionalių ir iracionalių elementų derinimu, siejant praktinę veiklą su teorinėmis žiniomis. (...) Siekiant plėsti meno dalykų mokytojų teorinę bei praktinę patirtį rekomenduojama jiems teikti konceptualios meninio ugdymo integracijos pagrindus. Teoriškai pasirengę mokytojai galėtų efektyviau siekti integruoto dailės dalykų mokymo (...)“ (Matijkienė, 2002, p. 135, 136).

Užsienio šalių mokslininkai siekia išsiaiškinti, kaip mokyklų ugdymo(si) erdvės veikia mokinius ir visus bendruomenės narius. Užsienio tyrėjai mėgina atsakyti į klausimus, kaip galima įtraukti mokinių į mokyklos vidaus ir lauko erdvių kūrimą? Kokiais būdais skatinti mokinių bendruomeniškumą, pilietiškumą, estetinių išprusimą, meninę saviraišką?

Analizuojama ir netinkama ugdymo(si) aplinka, pvz., Aliaskos universiteto profesorius D. P. Moxley (2018) tyrė, kaip didinti mokinių supratimą apie netinkamą ugdymo(si) aplinką, laikydamas aplinkos kokybę pagrindiniu socialinio darbo praktikos tikslu. Aplinkos įvairovę tyrė lietuvių autorė A. Zulumskytė (2004), G. Poderienė (2004) ir kt. Tačiau netinkamos ugdymo(si) aplinkos įtakos mokinių mokymuisi tema Lietuvos mokslinėje literatūroje nebuvo tirta.

Brazilų tyrėjai V. G. Iared (2017), T. O. Haydee (2017), A. Reid (2017) aptarė tyrimo apribojimus ir naujas tyrimų galimybes, siekiant išanalizuoti aplinkosaugos ir estetiškos ugdymo(si) aplinkos poveikį mokiniui. Lietuvių autorių darbuose mokyklų estetinė ugdymo(si) aplinka nėra glaudžiai siejama su aplinkosauga.

Irano tyrėjai M. G. Ariani (2016), F. Mirdad (2016) aiškino mokyklos estetiškos ugdymo(si) aplinkos poveikį mokymuisi. Tai labai svarbi ir aktuali tema tiek Lietuvos, tiek užsienio tyrėjams. Savo tyrimu autoriai išsiaiškino, kad jų šalyje interjero dizaino, t. y. estetiškos ugdymo(si) aplinkos, svarba yra didesnė privačiose mokyklose nei valstybinėse. Ir estetiškos ugdymo(si) aplinka yra vienas iš trijų svarbiausių kriterijų mokantis. Lietuvių autorės J. Mulevičienė (2005), D. Lipinskienė (2004), J. Surgėlienė (2002) ir kt. taip pat rašė apie mokyklos estetiškos ugdymo(si) aplinkos poveikį mokymuisi. Tai gana plačiai tirta tema Lietuvoje. Tačiau Lietuvoje dar nebuvo tirti privačių ir valstybinių bendrojo lavinimo mokyklų estetiškos ugdymo(si) aplinkos skirtumai.

Amerikos Brigamo Jango universiteto profesorius R. A. Smith (2010) estetiškos ugdymo(si) aplinką suskirstė į dvi sritis: estetiškos ugdymo(si) aplinka kaip meno ugdymas ir estetiškos ugdymo(si) aplinka kaip įvairi švietimo veikla. Profesorius aptarė, kas yra susiję su estetikos suvokimu šiuolaikinėje visuomenėje. Pirma, nurodė estетinių teorijų svarbą meniniam ugdymui. Antra, jis nagrinėjo meno ir mokymo(si), švietimo kritikos ir vadovavimo panašumus ir skirtumus. Pažymėtina, kad švietimo politikos reikšmė kyla iš supratimo apie tai, kas yra tikėtina ir kas abejotina, kai kalbama apie estetikos ir švietimo santykį. Iš lietuvių autorių meninės veiklos vietą moksleivio vertybių skalėje tyrė G. Grigaliūnaitė (2002), A. Paulavičiūtė (2001), estетinių ir meninių ugdymą bei tam tikrus jo aspektus tyrė V. Matonis (2000), D. Matijkienė (2001, 2002). Profesorius R. A. Smith (2010) labiau akcentuoja švietimo politikos svarbą.

Kazachstano tyrėjai G. B. Shinysherova (2018), B. K. Yessimov (2018), J. Childibayev (2018), Z. Tuleubayev (2018), G. K. Ziyayeva (2018), M. Alpysbaikyzy (2018) aptarė lauko praktikų svarbą estetinei ugdymo(si) aplinkai formuoti. Pamokinės veiklos lauke metu didėja mokinių susidomėjimas, formuojama motyvacija. Šią tyrimų sritį galima palyginti su lietuvių tyrėju J. Kučinskienės (2017) ir V. Gerikienės (2017) tyrimu, susijusiu su mokyklų ir vaikų darželių lauko erdvių tobulinimu. Ugdymas klasėse perkeliamas ir į kiemo erdves.

Kanados tyrėja W. Huren (2017) savo tyrime aptarė kasdienės estetikos ir aktyvios veiklos ryšį bei estetikos suvokimo svarbą. Autorė ragina pedagogus iniciatyviai įtraukti mokinius į įvairią mokyklos veiklą, skatinti juos kurti estetiškos ugdymo(si) aplinką patiems. Autorės manymu, teorinės žinios gali būti geriausiai įsisavinamos per pratybas. Lietuvoje pedagogų iniciatyva labiau pabrėžiama švietimo dokumentuose, taip pat aptinkama lietuvių tyrėjų darbuose, pavyzdžiui, D. Matijkienės (2002).

Amerikos tyrėjai A. Rheingold (2017), J. Seaman (2017) mano, kad estетiniai kriterijai gali padėti tinkamai suprasti ir vertinti bendruomeninį projektą. Pateikia nuoseklią mokinių projektų darbo eigą, argumentuoja estетinių kriterijų svarbą planuojant ir vertinant mokinių projektus.

Lotynų Amerikos regiono tyrėjai E. M. Rosario-Ramos (2017), E. Tucker-Raymond (2017) ir M. Rosario (2017) rašė bendrojo lavinimo mokyklų dailės mokytojams aktualiomis temomis. Autoriai išryškina jų regiono bendruomenės gyventojų meninės veiklos tikslus. Akcentuoja meninę saviraišką. Siekia išsaugoti tautinį identitetą, tautos istoriją, atkurti ir išsaugoti vietinę kultūrą. Autorių manymu, turi būti siekiama ugdyti pilietiškumą ir bendruomeniškumą menine veikla jau mokyklose. Lietuvoje bendruomeniniai projektai, tautinis identitetas, tautos istorija, pilietiškumas aptartoje mokslinėje literatūroje nėra išsamiai tirti. Tai labiau atsispindi Lietuvos švietimo dokumentuose.

Taigi, „ugdymo(si) aplinka, kaip vienas esminių kokybiško švietimo veiksnių, pastaruoju metu yra ne tik užsienio, bet ir Lietuvos švietimo politikų dėmesio centre. Pagrindiniame šalies strateginiame dokumente *Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“*⁹ teigiama, kad privalu visose mokyklose sukurti tinkamą mokymosi aplinką, nes ji, kaip ir mokymo programų kokybė, labai svarbi ateities visuomenės narių kūrybingumui ugdyti, o praktinių įgūdžių tobulinimo bazė yra ypač svarbi aukštesniesiems gebėjimams ugdyti.“ („Lietuva 2030“, 2017, p. 1).

Mokyklos estetišės ugdymo(si) aplinkos ir mokinių meninės saviraiškos sąsajos

Mokyklų ugdymo(si) aplinka gali teigiama arba neigiama linkme daryti įtaką mokinių saviraiškai. Kalbant apie meninę saviraišką, reikia paminėti, kad mokinių talentai gali atsiskleisti šokant, piešiant, grojant, dainuojant, vaidinant, kuriant tekstus ir pan. Visoms šioms veikloms neabejotinai reikalingos tinkamos erdvės, patalpos mokyklose. Daugybė talentingų mokinių geba atsiskleisti ir save realizuoti įvairiomis sąlygomis. Ypač svarbų vaidmenį šiame procese atlieka pedagogai. Svarbi yra mokyklinės bendruomenės emocinė atmosfera, palaikymas, įvertinimas. Lietuvos ir užsienio šalių tyrėjų atliktų tyrimų duomenys rodo stiprų mokyklos ugdymo(si) aplinkos poveikį mokiniui, taip pat estetišės aplinkos. „Mokyklos¹⁰: interjeras (spalvos, baldai ir jų išdėstymas, stendai, puošyba ir kitos detalės) kuria gerą nuotaiką ir mokinių amžiui derantį jaukumą, ugdo darnos jausmą ir gerą skonį. Derinant interjero stilius, kuriamos įvairių paskirčių erdvės – padedančios susikaupti, mąstyti ir mokytis, improvizuoti ir kurti, bendrauti ir ilsėtis“ (Gražytė, 2017, p. 3).

Taigi, tinkamai suformuota estetišė aplinka padeda mokiniui, gali labiau įkvėpti, paskatinti aktyvesnei meninei veiklai. Mokykloje, kaip ugdymo įstaigoje, estetišė aplinka, estetiškumas neatsiejami nuo meno. Juos sieja grožio ir harmonijos sąvokos. Todėl svarbu išsiaiškinti, kokiais bruožais pasireiškia mokyklos estetišės ugdymo(si) aplinkos įtaka mokiniui ir jo ugdymui(si), meninei veiklai. Tai sietina ir su mokinio meninės kompetencijos plėtra. J. Kievišas (2000) šalia kitų meninės kompetencijos komponentų įvardija individualios ir grupinės raiškos patirtį ir asmens mobilumą. Jis pateikia asmens

⁹ Valstybės pažangos strategija „Lietuva 2030“ – tai Lietuvos ateities vizija. [žiūrėta 2018 12 02]. Prieiga per internetą: <https://www.lietuva2030.lt/lt>

kompetencijos modelį, kurio struktūroje – pažinimas ir raiška. Pastaroji neapsiriboja tik individualia saviraiška (Kievišas, 2000, p. 115).

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų bendrosiose programose (2014) pabrėžiama, kad „svarbiausiu meninio ugdymo tikslu tampa bendroji meninė ir estetinė kompetencija, sudaranti sąlygas moksleiviui prasmingai reikštis, realizuoti savo kūrybinius polinkius, suvokti turtingą praeities ir dabarties meninės ir estetiškos raiškos pasaulį, savarankiškai, aktyviai ir veiksmingai dalyvauti visuomenės kultūros gyvenime, menu ir grožiu turtinti savo gyvenimą“ (*Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų bendrosios programos*, 2014, p. 1076).

Mokyklos estetinė ugdymo(si) aplinka daro įtaką estetinių nuostatų formavimuisi. Pavyzdžiui, pačioje moderniausioje, šiuolaikinių architektų projektuotoje mokykloje besimokančių mokinių estetiškos nuostatos gali būti formuojamos šiuolaikinio interjero dizaino ir architektūros stilių įtakoje. Tikėtina, kad tokioje aplinkoje besimokantys mokiniai labiau domėsis šiuolaikiniu dizainu, labiau išmanys estetikos dėsnius. Galimai pasitikėjimas savimi leis drąsiau kurti ir eksperimentuoti.

Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų kokybės (įsi)vertinimo modelyje ir rodikliuose (2016)¹⁰ pabrėžiamas aplinkos kūrimo ir ugdymo ryšys, ugdymo proceso dalyvių įtraukimas į erdvių kūrimą. Vadovaujamosi atviros mokyklos, „mokymosi be sienų“, neformalių mokymosi bendruomenių ir nuolatinio mokymosi idėjomis. „Mokiniai jaučiasi mokyklos kūrėjais ir šeimininkais, jie vertina bendrą kultūrą kaip galimybę būti ir veikti drauge, kurti ir įgyvendinti kūrybinius sumanymus, prisiimti atsakomybę, įgyti patirties ir gebėjimų. Mokyklos patalpos dekoruojamos mokinių darbais. Taip pat eksponuojami tarpiniai mokymosi rezultatai, atspindintys jo procesą, – eskizai, modeliai, projektai, užrašai. Mokiniai vertina, domisi, saugo savo ir kitų darbus, mokosi iš jų“ (*Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų kokybės (įsi)vertinimo modelis ir rodikliai*, 2016, p. 31).

Mokiniai prie mokyklos estetiškos ugdymo(si) aplinkos kūrimo gali prisidėti savo dailės ir technologijų darbų (fotografijų, piešinių, koliažų, lipdinių, karpinių, drožinių ir kt.) eksponavimu mokyklos vidinėse, išorinėse ir internetinėse erdvėse. Gali būti rengiami įvairūs projektai. Pavyzdžiui, lauko aplinkos sutvarkymas, apželdinimas, kai kurių lauko ar vidaus baldų sukonstravimas. Gali būti pasiuvamos, numezgamos, nupiešiamos šventinės dekoracijos. Mokiniai gali tapyti ant tam skirtų sienų mokyklos erdvėse ir pan. Šiuo atveju mokyklų estetiškos ugdymo(si) aplinkos kūrimas labiau siejamas su vizualia vaizduojama ir taikomąja daile nei su muzikine ar judesio išraiškomis.

Mokyklų estetiškos ugdymo(si) aplinkos ir meninės kompetencijos sąsajas, ugdant estetiškai išprususį pilietį, atspindi Slovėnijos tyrėjų H. Ivon (2017), D. Kušcevic (2017) tyrimuose nagrinėjama mintis, kad mokymasis tiek mokykloje, tiek mokyklos ribose yra kultūrinis veiksmas. Vizualiai skatindami meninę raišką mokantis apie mokyklos kultūros paveldą bei natūralią aplinką ir vadovaudamiesi idėja „į veiksmą koncentruotas mokymasis“, autoriai teigia, kad „mokiniai gali būti motyvuojami mokytis ir atskleisti

¹⁰ Mokyklos, įgyvendinančios bendrojo ugdymo programas, veiklos kokybės įsivertinimo metodika. Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2016 m. kovo 29 d. įsakymu Nr. V-267. [žiūrėta 2018 12 02]. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/rs/legalact/b94e0c50f5af11e58a059f41f96fc264/>.

kūrybinę meninę raišką ir jie gali būti aktyviai įtraukiami į bendruomenės (dalyvavimas kaimynystėje organizuojant meno parodas, darbas muziejaus dirbtuvėse ir pan.). Mokinių meno projektai, įkvėpti jų aplinkos istorinio, kultūrinio ir gamtinio paveldo, patvirtina, kad tokie projektai yra efektyvus būdas mokinių identitetui didinti ir jautrumui menui paskatinti. Jie mokinius moko, kaip svarbu išsaugoti kultūros paveldą, kuris yra vienas pagrindinių būsimų naujų kultūrinių vertybių dalyvių ir kūrėjų ugdymo principų“ (Ivon, Kušcevic, 2017, p. 22).

A. Paulavičiūtė (2001), tyrusi meninės veiklos pasirinkimą moksleivio vertybių skalėje, teigia, kad „žmogus prasideda nuo veiklos ir baigiasi veikla. (...) Labai svarbu tai, kad pedagogų dėmesys būtų sutelktas ties vaikų gebėjimų, polinkių bei interesų raida, kad būtų sukurta laisvo pedagoginio bendravimo, aktyvios vaikų saviraiškos atmosfera, meninės veiklos sąlygos“ (Paulavičiūtė, 2001, p. 142).

E. Vitkauskienės (2006) teigimu, „mokyklos estetišės aplinkos ir mokinių meninės veiklos sąsajos atsikleidžia per šiuos bruožus: a) poreikį keisti mokyklos aplinką ją estetizuojant; b) eksponuojant meninės raiškos darbus mokyklos aplinkoje; c) patiriant pozityvias estetines emocijas mokyklos aplinkos kūrime“ (Vitkauskienė, 2006, p. 58).

Taigi, aktyvi mokinių meninė saviraiška galima pedagogams sukūrus tam tikras sąlygas veiklai arba mokiniai gali kurti bendras iniciatyvas, prisidėdami prie estetišės ugdymo(si) aplinkos kūrimo savarankiškai. Pavyzdžiui, aktyvi mokinių taryba gali organizuoti įvairius ugdymo(si) aplinkos estetišio tobulinimo projektus, teikti pasiūlymus mokyklos bendruomenei, administracijai ir pan. Esama mokyklos ugdymo(si) estetišė aplinka gali įkvėpti, padrašinti kurti, suteikti pasitikėjimo savo kūrybinėmis jėgomis, jaustis įvertintam.

Lietuvos mokyklų ugdymo(si) erdvių modernizavimas ir 2011–2018 metais įgyvendintų architektūrinių pavyzdžių (analogų) apžvalga

Šiame poskyryje aptariama Lietuvos mokyklų ugdymo(si) erdvių kūrimo situacija ir galimybės jas modernizuoti bei apžvelgiami 2011–2018 metais Lietuvoje įgyvendinti architektūriniai pavyzdžiai (analogai). Keliamas klausimas – kokiais būdais mokiniai gali būti skatinami prisidėti prie mokyklos ugdymo(si) aplinkos kūrimo?

Apžvelgiamas 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programoje „Kuriamo Lietuvos ateitį“ parengtas projektas „Aikštelė“¹¹. Šį projektą sudaro dvi dalys: „Ikimokyklinio ugdymo įstaigų edukacinių erdvių modernizavimo rekomendacijos“ ir „Bendrojo ugdymo mokyklų (progimnazijų, pagrindinių mokyklų) modernizavimas: šiuolaikinių mokymosi erdvių kūrimas“.

Projekte rašoma, kad dauguma Lietuvos mokyklų yra statytos sovietmečiu. Tokie pastatai, jų suplanavimas, edukacinių erdvių sprendimai nebeatitinka šiandieninių ugdymo

¹¹ Projektas: „Aikštelė. Apie“ [žiūrėta 2018-11-27]. Prieiga per internetą: <http://www.projektas-aikstele.lt/mokyklos/#apie>. Projektą vykdo Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, turintis didelės patirties vykdant infrastruktūros kūrimo švietimo įstaigose projektus, kartu su partneriu Vilnius dailės akademija, turinčia reikiamos kvalifikacijos specialistus, parengsiančius projektinius pasiūlymus ir techninius projektus. Taip pat kaip projekto partneriai bus įtrauktos savivaldybės, kurių pavaldumo mokyklos bus atnaujinamos.

mo proceso reikalavimų. (...) Daugiau nei pusė visų šalies mokyklų gali būti priskiriamos tipinėms mokykloms, t. y. erdvės, šių erdvių problemos yra tapačios, vadinasi, gali būti sprendžiamos centralizuotai, bendrai, rengiant tipinius projektus.

„Siekiant pagerinti ugdymo(si) kokybę mokyklose (progimnazijose ir pagrindinėse), būtina modernizuoti fizinę ir socialinę mokyklų aplinką, t. y. kurti mokinių ir mokytojų poreikius atitinkančias edukacines erdves“ (Projektas: „Aikštelė. Apie“, 2016, p. 1). Projekto „Aikštelė“ įgyvendinimo metu buvo parengta projektavimo užduotis, jos pagrindu parengta 10 projektinių pasiūlymų ir 7 techniniai projektai Kauno rajono Šlienavos pagrindinei mokyklai, Kėdainių „Ryto“, Marijampolės Jono Totoraičio, Klaipėdos Gedminių, Kauno Vinco Kudirkos, Vilniaus Baltupių ir Šiaulių Gegužių progimnazijoms modernizuoti. Pagal parengtus techninius projektus bus rekonstruojamos / remontuojamos šių mokyklų edukacinės erdvės, atliekant jose dalies patalpų remontą / rekonstrukciją ir aprūpinant būtina įranga ir baldais.

„Parengti techniniai projektai bus prieinami visoms to paties tipo mokykloms, t. y. esant finansavimo šaltiniui mokyklos galės modernizuoti savo pastatus ir edukacines erdves pagal sukurtą modernios edukacinės erdvės viziją, pritaikius parengtą techninį projektą. Galima teigti, kad projekto nauda tenka ne tik modernizuotoms, bet ir visoms šalies mokykloms, statytoms pagal tipinius techninius projektus“ (Projektas: „Aikštelė. Apie“, 2016, p. 1).

Itin svarbu paminėti, kad projekto „Aikštelė“ (2016) metu rengiant mokyklų projektus buvo analizuojami konkrečių mokyklų veikimo principai, atsižvelgta į bendruomenės poreikius. Į mokyklų projektavimo procesą įtraukta visa mokyklos bendruomenė: administracija, mokytojai, mokiniai ir jų tėvai bei savivaldybės atstovai. Buvo rengtos apklausos ir kūrybinės dirbtuvės. Tai yra ypač svarbi jungtis tarp mokyklos ugdymo(si) erdvių kūrimo ir mokinių meninės saviraiškos. Mokiniai galėtų reikštis meniškai, prisidedami prie ugdymo(si) erdvių estetinio kūrimo.

Įgyvendintų Lietuvos architektūrinių pavyzdžių (analogų) apžvalgai pasirinktos pirmosios nepriklausomybės metais Vilniuje (2011) ir Kaune (2018) visiškai naujai pastatytos bendrojo ugdymo mokyklos.

Balsių progimnazija, Vilniuje, Lietuvoje, 2011 m.

(Vieta: *Bubilo g. 8, Vilnius, Lietuva/ Architektai: „A.S.A. Sigito Kuncevičiaus projektavimo firma“, S. Kuncevičius, M. Dagsys, 2011 m.). Nuotrauka: <http://www.balsiumokykla.lt/>*)

Vilniaus Balsių progimnazijos projektas buvo įgyvendintas 2011 metais. Tai modernus, šiuolaikiškas pastatas su įrengtomis naujausiomis technologijomis. Mokykloje mokoma 950 mokinių. Be formalaus švietimo, čia gausu popamokinės veiklos (muzika, sportas, menas, šokis, teatras ir kt.), į kurią įtraukiama ir visa mokyklos bendruomenė.

Apžvalga atlikta apsilankius šioje mokykloje 2019 m. balandžio mėnesį. Pastato fasadai griebtų formų, dominuoja tamsiai pilka spalva, papildyta geltonos, raudonos, mėlynos, žalios spalvų akcentais.

Mokyklos interjere dominuoja metalo konstrukcijos, lieto betono sienos, dideli langai, dekoratyvus laiptų turėklų stiklas su dekoratyviais etniniais motyvais. Bendrųjų erdvių grindų geometriniai raštai primena fasadų geometrinį dekorą. Interjere, be pagrindinių dominuojančių tamsiai ir šviesiai pilkų spalvų, įtraukti raudonos, mėlynos, geltonos, oranžinės ir kt. spalvų akcentai. Vidaus erdvėse gausu dienos šviesos, nes yra dideli vitrininiai langai. Bendrųjų erdvių atriume dominuoja viršutinis apšvietimas.

Mokyklos viduje įrengta moderni skaitykla, sporto salė. Klasės uždaros, erdvios. Baldai lengvai perstatomi pagal ugdymosi reikmes. Išlikusi koridorinė sistema, bet bendrosios erdvės plačios ir patrauklios. Jose eksponuojami mokinių dailės ir technologijų darbai, sporto varžybose laimėtos mokinių taurės ir kt. Lauko erdvės stilingai sutvarkytos, pritaikytos sportui, rekreacijai, poilsiui.

Balsių progimnazijoje estetišė ugdymo(si) aplinka suprojektuota profesionalių architektų. Mokinių meninė saviraiška skatinama eksponuojant jų vizualiosios vaizduojamosios ir taikomosios dailės darbus bendrosiose erdvėse, klasėse, skaitykloje ir kt. Skatinama ir muzikinė, judesio ir kt. meninė saviraiška. Buriama bendruomenė.

1, 2 il. Balsių progimnazija, Vilniuje, Lietuvoje, 2011 m. Nuotraukos: aut. A. Burkė

Veršvų gimnazijos pradinė mokykla Kaune, Lietuvoje, 2018 m.

(Vieta: Romainių g. 28, Kaunas, Lietuva / Plotas 2.500 m²/ Nuotraukos: Pilotas.lt)

Vienas iš naujausių lietuviškos „svajonių mokyklos“ įgyvendintų projektų pavyzdžių yra Veršvų gimnazijos pradinė mokykla Kaune. Mokyklos „misija yra teikti kokybišką priešmokyklinį, pradinį, pagrindinį ir vidurinį išsilavinimą, grįstą šiuolaikinėmis inovatyviomis technologijomis, kūrybiškumą skatinančiais metodais ir edukacine aplinka, kiekvienam mokiniui pagal jo poreikius ir galimybes“ (Kauno Veršvų gimnazija, 2018, p. 1). Internetiniame žurnale Pilotas.lt (2018) rašoma, kad „šioje mokykloje mokysis iki 250 vaikų“ („Nauja mokykla Kaune: Pušų paunksnėje mokysis 250 pradinukų“, 2018, p. 1).

Fasadų architektūrinė išraiška artima gamtos elementams – primena medžio žievės įspūdį. Tamsiai pilkos spalvos fasadai pagyvinami ryškiomis oranžinėmis spalvomis, suteikiančiomis žaismingumo. Mokymosi aplinka saugi ir šiuolaikiška. Mokykloje do-

minuoja klasės ir koridoriai. Nėra įgyvendinta „klasės be sienų“ idėja. Skatinama įvairi meninė mokinių saviraiška. Mokiniai yra skatinami kurti, dalyvauti kuriant estetinę ugdymo(si) aplinką savo vizualiosios vaizduojamosios ir taikomosios dailės darbai.

3 il. Veršvų gimnazijos pradinė mokykla Kaune, Lietuvoje, 2018 m. Nuotraukos: Pilotas.lt

4 il. Veršvų gimnazijos pradinė mokykla Kaune, Lietuvoje, 2018 m. Nuotraukos: SA.lt

Užsienio šalių 2011–2018 metais įgyvendintų architektūrinių pavyzdžių apžvalga

Pasaulinė praktika rodo, kad daugėja šalių, norinčių įgyvendinti „svajonių mokyklos“ viziją. Vokiečių architektės B. Pampe (2018)¹² teigimu, „nauji mokyklų pastatai dešimtmečiams formuos miestą, visuomenę ir švietimą. Šių erdvių plėtojimas yra ateities galimybė ir turėtų būti kuo plačiau viešai diskutuojama. Tai, kad mokyklos aplinka yra labai svarbi, jau suprato švedai, olandai, anglai, amerikiečiai, vokiečiai ir kt., pradėję kurti interjerus, atsižvelgiant į naują švietimo ir mokymosi koncepciją“ (Pampe, 2018, p. 1).

Šiame poskyryje apžvelgiami 2011–2018 m. įrengtų ir puikiai funkcionuojančių užsienio šalių mokyklų pavyzdžiai, atitinkantys naujausias švietimo tendencijas. Architektūrinių pavyzdžių (analogų) apžvalgai buvo pasirinktos naujos, modernios, Geros mokyklos koncepciją atspindinčios, kai kuriuos projekto „Aikštelė“ projektavimo uždavinius atliepančios mokyklos. Kiekvienoje iš jų galima rasti elementų, galimai naudingų Lietuvos mokykloms projektuoti, interjerams kurti, estetinei ugdymo(si) aplinkai kurti, meninei saviraiškai ugdyti. Apžvalga atlikta remiantis mokyklų internetiniais portalais ir internetiniais žurnalais *ArchDaily.com*, *Architizer.com* ir kt.

„WishSchool“¹³ mokykla San Paule, Brazilijoje, 2016 m.

(Architektai „Gara“/Vieta: Rua São Gil, 159 - Tatuapé, San Paulus, Brazilija/ Autoriai: Alexandre Gervasio, Erico Botteselli, Lucas Thomé, Pedro De Bona/ Plotas: 1166,0 m²/ Projekto metai: 2016 m/ Nuotraukos: Pedro Napolitano Prata)

¹² Barbara Pampe – architektė, analizuojanti mokyklų architektūros problemas. Pastaraisiais metais dėsto architektūros studentams Vokietijos universitete Kaire, dirba Montag jaunimo ir visuomenės centre (Bonoje), kuruoja edukacinės architektūros programas.

¹³ „WishSchool“ – „Svajonių mokykla“ (lt. aut. vert.)

Užsienio šalių 2011–2018 metais įgyvendintų architektūrinių pavyzdžių apžvalgai pasirinkta 2016 metais pastatyta ir įrengta bendrojo ugdymo „svajonių mokykla“ San Paule, Brazilijoje „Wish School“.

5–8 il. „Wish School“ mokykla San Paule, Brazilijoje, 2016 m. Nuotraukos: Pedro Napolitano Prata

Apžvalga atlikta remiantis internetiniame žurnale *ArchDaily.com* įdėta publikacija „Wish School / Garoa“ (2016). Čia rašoma, kad savo pedagogiką mokykla „Wish School“ grindžia visa apimančiu asmens požiūriu. Čia fizinis, emocinis, socialinis, kultūrinis, kūniškas, kūrybinis, intuityvusis ir dvasinis aspektai yra tokie pat svarbūs kaip ir racionalus protas. Be mokslo dalykų turinio įsisavinimo, mokinio mokymuisi sutvirtinti stengiamasi suprasti vaiko norus ir gebėjimus. Siekiant rasti sprendimus, kaip sukurti naują pastatą, kuris atspindėtų šią mokyklos filosofiją, projektavimo procesas buvo plėtojamas kartu su vartotojais. Projektuojant erdves buvo pabrėžiama, kad mokiniai yra aktyvūs subjektai ir erdvės keitėjai. Todėl mokyklos erdvė sudaryta iš sumažintų ir išplėstų zonų, kuriose yra tik nežymios sienos ir ribos, leidžiančios ir skatinančios pažeisti taisykles. Koridoriai kaip erdvės, kurių vienintelė funkcija yra nuolatinis judėjimas pirmyn ir atgal, neegzistuoja. Visos erdvės yra formalios klasės tąsa, patogi žinioms perimti. Todėl, norint iš vieno taško patekti į kitą, galima pasirinkti skirtingus takus, skirtingas sąveikas, pasirinkti, ką rasti, o ko nerasti.

„Mokyklos erdvės sudarytos iš dviejų patalpų tipų: 1) su fiksuotomis permatomomis sienomis bei durimis ir 2) su stumdomomis pertvaromis, kurios tik atskiria erdvę. Stumdomos ryškiaspalvės pertvaros naudojamos kaip: spintos, knygų lentynos, stovai kupri-

nėms, instrumentams ir kt. Jas perkeliant pakeičiama aplinkinė erdvė, klasė išsiplėčia į aplinkines zonas. Skatinama veiklos įvairovė, bendravimas.

Apibendrinant pasakytina, kad formalios mokymosi erdvės ir neformalios mokymosi erdvės, patalpos ir jų gretimos erdvės, kiekviena su savo ypatybėmis, siekia atitikti skirtingus atvirų pedagoginių erdvių poreikius“ („Wish School / Garoa“, 2016, p. 1).

Stumdomų pertvarų idėją būtų galima panaudoti ir Lietuvos mokyklų modernizavimo projektuose arba projektuojant naujas mokyklas. Tai atspindi „klasės be sienų“ idėją (patogios, įvairios paskirties ir lengvai pertvarkomos erdvės, mokyklos patalpų naudojimo įvairovė), aprašytą *Geros mokyklos koncepcijoje* (2015). Lyginant su straipsnyje apžvelgtomis Lietuvos mokyklomis, juntamas ryškus skirtumas dėl funkcinio zonavimo, nes čia atsisakyta koridorinio principo. Be to, čia dominuoja kur kas ryškesni ir kūrybiškumą žadinantys spalviniai interjero sprendimai.

„We Grow“¹⁴ ikimokyklinio ir pradinių klasių ugdymo mokykla Niujorke, JAV, 2018 m.

(Architektai: Bjarke Ingels Group/ Vieta: 421 8th Ave, Niujorkas, JAV/ Partneriai-in-charge: Bjarke Ingels, Daniel Sundlin, Beat Schenk/ Projekto dizaineris: Otilija Pupezanu/ Projekto architektas: Jeremy Babel/ Plotas: 930,0 m²/ Projekto metai: 2018 m/ Nuotraukos: Dave Burk, Laurian Ghinitoiu)

„We Grow“ ikimokyklinio ir pradinių klasių ugdymo mokyklos projektas yra įgyvendintas 2018 m. Manhetene, Niujorke, JAV. Mokyklos apžvalga atlikta remiantis internetiniame žurnale *ArchDaily.com* išspausdinta publikacija „WeGrow / Bjarke Ingels Group“ (2018). Čia teigiama, kad interaktyvaus mokymo(si) aplinka palaiko sąmoningą požiūrį į švietimą, puoselėja XXI amžiaus vaiko augimą, dvasią ir protą. Čia ugdomi vaikai nuo 3 iki 9 metų. Bendra daugiafunkcinė mokyklos erdvė leidžia mokiniams ir darbuotojams visą dieną laisvai joje judėti, o modulinės klasės skatina judėjimą ir bendradarbiavimą. Mokykloje yra akcentuojamos regimosios bendrosios erdvės, įrengtos „lanksčios“ dirbtuvės, daugiafunkcinė studija, meno studija, muzikos kambarys ir kt. Visa tai palaiko kūrybinę ir bendravimo atmosferą.

Dauguma mokyklos viduje esančių pertvarų yra vaiko ūgio lentynos, todėl natūrali šviesa pasiekia giliausias pastato erdves. Trys skirtingi lentynų aukščio lygiai kiekvienai amžiaus grupei sukuria įvairias veiklos „kišenes“ ir suteikia komforto, saugumo jausmą. Mokytojai visą laiką gali stebėti erdvę. Patalpos viršuje, ties lubomis yra pakabinti iš veltinio pagaminti „akustiniai debesys“, kurie atspindi skirtingus gamtos modelius – pirštų atspaudus, koralus, kraštovaizdį ir mėnulį. Jie yra apšviesti šviestuvais, pavadintais „Ketros svogūnėliai“, kurių spalva ir intensyvumas keičiasi pagal dienos laiką. Išskirtiniais interjero akcentais tampa atskiri ovalūs mediniai „aviliai“ – „individualios nišos“.

Baldai buvo specialiai suprojektuoti, parinktos tinkamos medžiagos ir formos, kad kuo labiau būtų optimizuota ugdomoji aplinka. Siekta atspindėti gamtines formas, tokias kaip grybai, pieva, sodas, akmenys ir kt. Modernios apšvietimo sistemos užtikrina tin-

¹⁴ „We Gro“ – „Mes augame“ (lt. aut. vert.)

kamą apšvietimą visą dieną. „We Grow“ mokykla Niujorke puoselėja vaiko išsilavinimą per introspekciją.

„We Grow“ ikimokyklinio ir pradinėjų klasių ugdymo mokyklos projekto pavyzdys atskleidžia puikų gebėjimą derinti funkcinių patalpų zonavimą su šiuolaikiniu dizainu, švietimo principais ir naujausiomis technologijomis. Lyginant su analizuotomis Lietuvos mokyklomis, išvelgiama gamtos formų interpretavimą panašumų. Pavyzdžiui, Veršvų gimnazijos pradinės mokyklos Kaune, Lietuvoje (2018) fasadų architektūrinė išraiška artima gamtos elementams – primena medžio žievės įspūdį. „We Grow“ mokykloje taip pat dominuoja stilizuoti gamtos elementai. Čia bendrosios erdvės žaismingesnės, labiau skatinančios vaikų smalsumą ir kūrybiškumą.

9–12 il. „We Grow“ ikimokyklinio ir pradinėjų klasių ugdymo mokykla Niujorke, JAV, 2018 m.
Nuotraukos: Dave Burk, Laurian Ghinitoiu

„Blue School“¹⁵ ikimokyklinio ir pradinėjų klasių ugdymo mokykla Niujorke, JAV, 2018 m.

(Architektai: „Rockwell Group“/Vieta: Niujorkas, JAV/Plotas: 4181m²/Projekto metai: 2018 m.
Nuotraukos: Albertas Vecerka / Esto/ Gamintojai: Designtex, KVADRAT)

Apžvelgiama „Blue School“ ikimokyklinio ir pradinėjų klasių ugdymo mokykla yra pastatyta ir įrengta Niujorke, JAV, 2018 m.

¹⁵ „Blue School“ – „Mėlynoji mokykla“ (lt. aut. vert.)

13–18 il. „Blue School“ ikimokyklinio ir pradinių klasių ugdymo mokykla Niujorke, JAV, 2018 m. Nuotraukos: Albertas Vecerka

Mokyklos apžvalga atlikta remiantis internetiniame žurnale *ArchDaily.com* įdėta publikacija „Blue School / Rockwell Group“ (2018). „Blue School“ – niujorkietiška miesto mokykla, kurios pagrindinė filosofija – bendradarbiauti ir dirbti kartu. Todėl klasės modernios, lanksčios, bendrosios erdvės lengvai pritaikomos, įkvepiančios.

Pirmame aukšte esančioje fojė su dideliais langais yra nuolat eksponuojami mokinių darbo veiklos rezultatai, meno kūriniai. Šiame aukšte yra įrengta mokinių, mokytojų bendravimo, poilsio erdvė, biblioteka. Dominuoja neformalios sėdimosios vietos, spalvingi baldai, ryškiaspalvės sienos kaip akcentai. Baldai klasėse lengvai stumdomi pagal ugdymo(si) poreikius. Nepaprastai didelis lubų aukštis leido sukurti erdves per du aukštus. Taip pat sporto salę, tinkamą krepšiniui ir įvairioms kitoms sporto šakoms. Be to, salė gali būti konvertuojama į 130 vietų auditoriją spektakliams ir dideliems mo-

kyklų susibūrimams. Mokykloje yra įrengta šokių ir muzikos erdvė. Įrengtos lentynos instrumentams tinkamai saugoti. Tai šiulaikiška, moderni, amerikietiška didmiesčio mokykla.

„Blue School“ ikimokyklinio ir pradinių klasių ugdymo mokyklos projekto pavyzdys rodo, kaip gali būti skatinama mokinių meninė saviraiška tinkamai suprojektavus ugdymo(si) erdves. Mokiniai čia skatinami lavinti tiek vizualiąją dailės, tiek muzikinę saviraišką. Savo stilistine architektūrine išraiška „Blue School“ turi panašumų su Vilniaus Balsių progimnazija Lietuvoje. Čia taip pat dominuoja atviros metalinės sijos, kitos konstrukcijos, netinkuotas betonas interjere. Tačiau „Blue School“ mokyklos interjeras spalvingesnis, čia daugiau įvairių ryškiaspalvių minkštasuolių, neformalių sėdimųjų vietų. Labiau išnaudotos bendrosios erdvės.

„Lake Wilderness“¹⁶ pradinė mokykla Vašingtone, JAV, 2017 m.

(Architektai: TCF Architektūra/ Vieta: 24216 WitteRd SE, WA 98038, JAV/ Architektas: Brian Ho/ Dizaineris: Scott Olson/ Projekto komanda: Brian Fitzgerald, Teta Brown, Gerry Pless, Mona Rezvani, Ryan/ Cornwall, JR Mill, Cassie Hodge, Sheena Hewett, Venita Brown, Mishka Morgus, Paul Irving./ Projekto metai: 2017 m./ Nuotraukos: Pete Eckert/ Gamintojai: CPI Daylighting Inc., EFCO, Forbo Flooring Systems, James Hardie, Mondo, Mutual Materials)

Siekiant modernizuoti Lietuvos mokyklas, pravartu susipažinti ir su mokyklų modernizavimu kitose šalyse. Vienas iš naujų, 2017 metais įgyvendintų pavyzdžių yra „Lake Wilderness“ pradinė mokykla Vašingtone, JAV.

Internetiniame žurnale *ArchDaily.com* spausdinamoje publikacijoje „Lake Wilderness Elementary School / TCF Architecture“ (2017) teigiama, kad „šios mokyklos projektavimo procesas suteikė galimybę mokyklos teritoriją visiškai transformuoti į naują 8732 kvadratinų metrų dviaukštį pastatą, skirtą 850 mokinių. Projekto esmė – kontekstualumas. Tai tinkamo mastelio ir vietos architektūrai būdingas pastatas, kuris iškilo kaip atsakas į gyvenamąjį kontekstą ir didelį programos užmojį.

Pastato fasadas yra griežtų, paprastų formų, derančių prie aplinkinių pastatų architektūros. Išorės apdaila – plytų mūras – sudaro kokybės ir pastovumo įspūdį.

Mokyklos viduje svečius, moksleivius ir darbuotojus pasitinka vaikiški dizaino elementai. Žaisminga ikonografija, akustinio meno instaliacijos ir strateginiai spalvų blokai žadina fantaziją. Mokyklos interjeras suskirstytas į žaismingas, jaukias ir „stebuklingas erdves“ („Lake Wilderness Elementary School / TCF Architecture“, 2017, p. 1).

Šis projektas gali būti vienas iš pavyzdžių, kaip reikia projektuoti, atsižvelgiant į aplinkos kontekstą. Mokyklos funkcinis zonavimas skirtas ne tik mokiniams ugdyti, bet ir bendruomenės nariams vienyti. Lyginant su analizuotomis Lietuvos mokyklomis, čia mokyklos estetišės ugdymo(si) aplinka labiau pritaikyta žadinti vaikų kūrybiškumą. Vidaus erdvės spalvingesnės ir žaismingesnės.

¹⁶ „Lake Wilderness“ – „Beribis ežeras“ (lt. aut. vert.)

19–24 il. „Lake Wilderness“ pradinė mokykla Vašingtone, JAV, 2017 m. Nuotraukos: Pete Eckert

„Heart in Ikast“¹⁷ tarptautinė mokykla ir multifunkcinis centras Ikaste, Danijoje, 2018 m.

(Architektai: „CF Møller“ architektai/ Vieta: Vestergade, Danija/ Kraštovaizdis: C. F. „Møller“ architektai/ Inžinierius: Ingeniørne/ Rangovas: KPC/ Plotas: 3660,0 m²/ Projekto metai: 2018 m/ Nuotraukos: Adomas Mørk, Julianas Weyer, Thomas Olsen, Thomas Moelvig/ Gamintojai: Troldekt, Saint Gobain, VELUX, Futura + In, Skandi-Bo, In-Sign)

Aptariamas 2018 metais įgyvendintas mokyklos kaip multifunkcinio centro projektas „Heart in Ikast“ sparčiai augančiame Ikasto mieste, Danijoje. Tai universalus pastatas, su keletą salių turinčia erdve ir daugiafunkcinėmis lavinimo galimybėmis. Tai ir nauja bendruomenės susitikimo vieta.

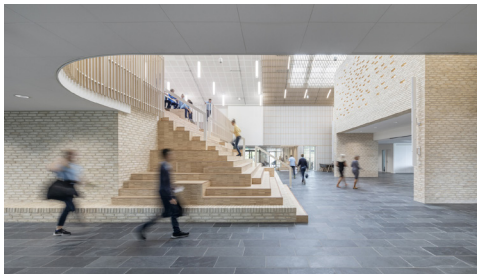
„Heart in Ikast“ tarptautinėje bendrojo ugdymo mokykloje ir multifunkciniame centre yra suderinamos bendrojo lavinimo, neformaliojo užklausinio ir kultūrinės ugdymo(si) veiklos bei bendruomenės susibūrimai.

Apžvalga atlikta remiantis internetiniame žurnale *ArchDaily.com* įdėta publikacija „The Heart in Ikast / C.F. Møller Architects“ (2018). Rašoma, kad „čia mokiniai iš kitų šalių yra natūrali labai plataus diapazono vartotojų grupės, įskaitant sportininkus, muzikantus, riedutininkus ir socialinio psichiatrijos projekto dalyvius, dalis.

„Heart in Ikast“ yra labai atviras ir prieinamas pastatas, kuris taip pat patraukia dėmesį savo daugelio mažų neformalių vietų ir sėdimųjų zonų panaudojimu, siekiant sustiprinti pastato kaip socialinio susibūrimo punkto, kuris nėra tik vieta, skirta aktyviai leisti laisvalaikį, vaidmenį.

Projekto esmė yra pademonstruoti, kaip plačiai gali būti suderinamos 35 skirtingų vartotojų grupių laisvalaikio galimybės. „Heart in Ikast“ yra puikus laisvalaikio veiklos, vietos socialinės ekonomikos ir mokymosi galimybių paskatinimas“ („The Heart in Ikast / C. F. Møller Architects“ 2018, p.1). Šis pavyzdys gali būti naudingas modernizuojant Lietuvos mokyklų erdves. Skatinama atsižvelgti į bendruomenės poreikius. Įtraukti mokyklų bendruomenę į įvairią veiklą. Tam numatyti erdves ir patalpas. Tokiose mokyklos erdvėse yra sudarytos visos sąlygos mokinių meninei saviraiškai. Lyginant su analizuotomis Lietuvos mokyklomis, panašumų įžvelgiama su Vilniaus Balsių progimnazija, dėl pastato dydžio, lakoniškumo, siekio vienyti bendruomenę, plačių ir laisvų lauko erdvių su įrengtomis rekreacinėmis poilsio ir sporto zonomis ir aikštytais.

¹⁷ Tarptautinė mokykla ir multifunkcinis centras „Heart in Ikast“ – „Ikasto širdis“ (lt. aut. vert.).

25–32 il. „Heart in Ikast“ tarptautinė mokykla ir multifunkcinis centras, Ikaste, Danijoje, 2018 m. Nuotraukos: Adomas Mørk, Julianas Weyer, ThomasOlsen, Thomas Moelvig

„Vittra Brotorp“¹⁸, „Vittra Telefonplan“¹⁹, „Vittra Södermalm“²⁰ mokyklos Brotorpe, Stokholme, Sodermalme, Švedijoje, 2011–2012 m.

(Projektavimo įmonė: „RosanBosch Studio“ 2011–2012 m.)

Vienas iš pavyzdžių, kuriame puikiai įgyvendinta estetišės ugdymo(si) aplinkos koncepcija, galėtų būti kompanijos „Rosan Bosch“ architektų suprojektuotos „Vittra“ mokyklos Švedijoje. Šių mokyklų apžvalga atlikta remiantis internetiniu žurnalu *Architizer.com*, internetiniu puslapiu *BarbaraBray.net* ir mokyklos edukacinių principų aprašu mokyklos internetiniame portale *Vittra.se*.

Architizer.com internetiniame žurnale pateiktose publikacijose apie „Vittra“ mokyklas rašoma, kad Švedijos nemokamų mokyklų organizacija „Vittra“ savo išskirtiniais mokyklų dizainais skatina mokyklos ugdymo metodus ir principus. Švedijoje „Vittra“ turi 30 mokyklų ir nori, kad jų mokyklose būtų mokomasi visur. Todėl senosios mokyklos kaip keturių sienų klasėje ir viena linija išdėstytų lygių stalų sampratos buvo atsisakyta. „Vittra“ panaikino visas savo klases, kad sukurtų aplinką, skatinančią vaikų „smalsumą ir kūrybingumą“. „Vittra“ kiekvienam asmeniui suteikia galimybę: rasti sau tinkamiausią požiūrį, mokytis iš patirties, suprasti savo mokymąsi, tikėti savimi ir savo gebėjimais, tobulinti savo gebėjimą komunikuoti ir pagarbiai bendrauti su kitais, pasirengti studijoms ir darbui tarptautinėje aplinkoje. „Vittra“ mokyklos yra netradicinės visomis prasmėmis: ten nėra vertinama pažymiais, o besimokantieji mokosi grupėse pagal savo lygį, nebūtinai pagal amžių“ (Bray, 2017, p. 1).

Vaikai čia gali savarankiškai dirbti su savo nešiojamaisiais kompiuteriais įsitausė vienoje iš jaukių „sėdėjimo salelių“, beje, labai populiarių tiek tarp moksleivių, tiek tarp mokytojų. Žodis „sėdėjimo“ čia gal net ir nelabai tinka, nes tokiose salelėse, jeigu tik nori, vaikai gali įsitausyti ir gulomis. Tie, kuriems reikia dirbti drauge, gali pasirinkti „kaimelio“ erdvę – nedidelį namelį, skirtą grupės darbui, arba įsitausyti ant „organinių pokalbių baldų“, stebinančių neapibrėžtomis formomis. Mokyklos interjeras sukurtas be jokių sienų, bet su atskiromis erdvėmis.

„Vittra“ mokymosi sistema grindžiama šiuolaikinėmis technologijomis. Mokykloje vaikai žaidžia įprastus žaidimus, tačiau kiekvienas turi nešiojamąjį kompiuterį. Mokyklos baldai yra ryškių, linksmų, jaunatviškų, nuotaiką keliančių spalvų: raudonos, salotinės, geltonos. Mokykloje dirbantys pedagogai džiaugiasi, kad čia smagu ne tik mokytis, bet ir mokyti. Todėl dauguma jų kolegų net pavydi darbo tokioje aplinkoje, kuri skatina moksleivių kūrybiškumą ir smalsumą, leidžia jiems sėkmingai dirbti ir kartu, ir savarankiškai“ („Vittra. Educational concept“, 2018, p. 1).

¹⁸ Mokykla „*Vittra Brotorp*“ – mokyklų tinklo „Vittra“ mokykla Švedijos mieste Brotorpe (lt. aut. vert.) [žiūrėta 2018 11 10] Prieiga per internetą: <https://architizer.com/projects/vittra-school-brotorp/>

¹⁹ Mokykla „*Vittra Telefonplan*“ – mokyklų tinklo „Vittra“ mokykla Švedijos mieste Stokholme (lt. aut. vert.) [žiūrėta 2018 11 10] Prieiga per internetą: <https://architizer.com/projects/vittra-telefonplan-1/>

²⁰ Mokykla „*Vittra Södermalm*“ – mokyklų tinklo „Vittra“ mokykla Švedijos mieste Sodermalme (lt. aut. vert.) [žiūrėta 2018 11 10] Prieiga per internetą: <https://architizer.com/projects/vittra-school-sodermalm/>

*33–35 il. Mokykla „Vittra Brotorp“ 2012 m.
Fotografas: Kim Wendt*

36, 37 il. Mokykla „Vittra Telefonplan“ 2011 m. Fotografas: Kim Wendt

38, 39 il. Mokykla „Vittra Södermalm“ 2012 m. „Rosan Bosh“. Fotografas: Kim Wendt

Iliustracijose pateikiami 2011–2012 m. įgyvendintų „Vittra Brotorp“, „Vittra Telefonplan“, „Vittra Södermalm“ mokyklų Švedijoje pavyzdžiai, iš kurių galima semtis ne tik pastatų ir interjerų projektavimo, bet ir švietimo dokumentų kūrimo idėjų. „Vittra“ mokyklos sunkiai prilyginamos apžvelgtoms Lietuvos mokykloms, nes buvo projektuota pagal kitokius švietimo principus. Čia visiškai atsisakyta tokio funkcinio patalpų zonavimo, kuris yra naudojamas projektuojant Lietuvos mokyklas su klasėmis ir koridoriais. Lietuvos projektuotojai galėtų semtis idėjų ir naudoti kai kuriuos elementus iš „Vittra“ mokyklų, kurdami estetiškas ugdymo(si) erdves.

Išvados

1. Lietuvos švietimo dokumentų apie mokyklos ugdymo(si) aplinkas, joms keliamus reikalavimus ir kūrimo galimybes apžvalgos analizė parodė, kad daug dėmesio skiriama ergonominiam, funkciniam, estetiniam ir kt. mokyklų ugdymo(si) erdvių planavimui. Siekiama sukurti aukštus pasaulinius standartus atitinkančias mokyklų ugdymo(si) erdves. Mokinių kūrybiškumas, meninės saviraiškos indėlis išskiriamas kaip svarbus estetišės ugdymo(si) aplinkos kūrimo aspektas. Pabrėžiamas aplinkos kūrimo ir mokinių ugdymo(si) ryšys, ugdymo proceso dalyvių įtraukimas į erdvių kūrimą. Mokyklų estetišės ugdymo(si) aplinkos kūrimas siejamas su vizualiąja vaizduojamąja ir taikomąja daile. Švietimo dokumentų apžvalga atskleidė estetišės mokyklų ugdymo(si) aplinkos ir mokinių meninės saviraiškos sąsajas.
2. Atlikta mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad mokyklos estetinė ugdymo(si) aplinka gali daryti įtaką mokinių estetinių nuostatų formavimuisi. Aktyvi mokinių meninė saviraiška galima pedagogams sukūrus tam tikras sąlygas veiklai. Mokiniai gali kurti bendras iniciatyvas, savarankiškai prisidėdami prie estetišės ugdymo(si) aplinkos kūrimo. Išskirtinos estetišės ugdymo(si) aplinkos ir mokinių meninės saviraiškos sąsajos: poreikis keisti mokyklos aplinką ją estetizuojant; eksponuojant meninės raiškos darbus mokyklos aplinkoje; patiriant pozityvias estetines emocijas kuriant mokyklos aplinką gali paskatinti mokinius saviraiškai ir kūrybai. Aptariant Lietuvos mokyklų ugdymo(si) erdvių modernizavimo galimybes išskirta svarbi ugdymo(si) erdvių kūrimo ir mokinių meninės saviraiškos jungtis.
3. Atlikta Lietuvos įgyvendintų architektūrinių pavyzdžių (analogų) apžvalga atskleidė, kad Lietuvos architektai gali puikiai suprojektuoti šiuolaikiškas, modernias, technologiškai aprūpintas, ergonomiškas ir kt. mokyklas. Apžvelgtuose pavyzdžiuose (analoguose) mokymosi aplinka yra saugi ir šiuolaikiška. Skatinamas bendruomeniškumas, kūrybiškumas. Projektuojant Lietuvos mokyklas išlaikyta koridorinė sistema ir „keturių sienų“ klasės. Mokiniai yra skatinami kurti, dalyvauti kuriant estetinę ugdymo(si) aplinką savo vizualiosios vaizduojamosios ir taikomosios dailės darbais. Skatinama įvairi meninė saviraiška: šokiai, muzikinė veikla ir kt.

Atlikta užsienio šalių įgyvendintų architektūrinių pavyzdžių (analogų) apžvalga atskleidė pasaulinės mokyklų projektavimo praktikos naujausias architektūrines tendencijas. Pažymima, kad naujų mokyklų pastatų projektavimas dešimtmečiams yra reikšmingas

miestams, visuomenei ir švietimui. Daugeliu atvejų aptartų mokyklų projektavimo procesas buvo plėtojamas kartu su vartotojais, atsižvelgiant į bendruomenės interesus, poreikius, prisitaikant prie vietovės architektūrinio konteksto. Aptartuose užsienio šalių pavyzdžiuose (analoguose) funkcinis patalpų zonavimas buvo derinamas su šiuolaikiniu dizainu, švietimo principais ir naujausiomis technologijomis. Mokyklų interjerai buvo kuriami, atsižvelgiant į naują švietimo ir mokymosi koncepciją. Projektuojant mokyklos erdves buvo pabrėžiama, kad mokiniai yra aktyvūs subjektai ir erdvės keitėjai. Kai kuriose aptartų mokyklų pavyzdžiuose yra įgyvendinta „klasių be sienų“ idėja. Dominuoja neformalios sėdimosios vietos, spalvingi baldai, ryškiaspalvės sienos kaip akcentai. Klasės modernios, lanksčios, baldai klasėse lengvai stumdomi pagal ugdymo(si) poreikius. Skatinama veiklos įvairovė, bendravimas, palaikoma kūrybinė ir bendravimo atmosfera. Bendrosios erdvės lengvai pritaikomos, įkvepiančios. Skatinama mokinių meninė saviraiška, smalsumas, siekiama „žadinti“ kūrybiškumą. Funkcinis zonavimas leidžia mokiniams sėkmingai dirbti ir kartu, ir savarankiškai. Skiriama dėmesio bendruomeniškumui, veiklos įvairovei.

Atlikta įgyvendintų Lietuvos ir užsienio architektūrinių pavyzdžių (analogų) apžvalga atskleidė estetinės mokyklų ugdymo(si) aplinkos ir mokinių meninės saviraiškos sąsajas: 1) mokiniai yra skatinami kurti, dalyvauti kuriant estetinę ugdymo(si) aplinką savo vizualiosios vaizduojamosios ir taikomosios dailės darbais; 2) skatinama muzikinė, šokio, judesio saviraiška mokyklų erdvėse; 3) bendruomenė yra įtraukiama į mokyklų projektavimo procesą.

Lyginant Lietuvos ir užsienio šalių pavyzdžius (analogus) galima teigti, kad Lietuvos mokyklos yra suprojektuotos puikiai, atitinka aukštus reikalavimus. Vidaus erdvės galėtų būti spalvingesnės, žaismingesnės. Užsienio šalių pavyzdžiuose (analoguose) vidaus erdvėse labiau dominuoja neformalios sėdimosios vietos, ryškiaspalviai baldai, sienos. Drąsiau atsisakoma koridorinės sistemos, įgyvendinama „klasės be sienų“ idėja.

Literatūra

- Adomonis, J. (1994). *Nuo taško iki sintezės. Taikomosios dailės kompozicijos pagrindai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
- Ariani, M. G. & Mirdad, F. (2016). The effect of school design on student performance. *International Education Studies*, 9(1), 175–181.
- Barrett, P., Davies, F., Zhang Y., Barrett L. (2015). The impact of classroom design on pupils' learning: Final results of a holistic, multi-level analysis. *Building and Environment*, 89, 118–133. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2015.02.013>
- Bendrosios programos. (2016). *Mokymosi aplinka* [žiūrėta 2014-10-25]. Prieiga per internetą: https://www.sac.smm.lt/wp-content/uploads/2016/01/ugdpr_1priedas_pradinio-ugdymo-bendroji-programa.pdf
- Bendrosios programos. (2016). *Meninis ugdymas* [žiūrėta 2018-11-25] https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/ugdymo-programos/7_Meninis_ugdymas.pdf p.1076
- Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai (2003). *Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas*. Vilnius: Sapnų sala. <https://doi.org/10.15388/actpaed.2008.21.7495>
- Bitinas, B. (2004). *Hodegetika: auklėjimo teorija*. Vilnius: Krona.
- Blue School / Rockwell Group. (2018) *ArchDaily* [žiūrėta 2018 11 10]. Prieiga per internetą: <<https://www.archdaily.com/903151/blue-school-rockwell-group/>>
- Brukštutė, G. (2016). Mokyklų fizinės aplinkos ir ugdymo nuostatų sąsajų tyrimai. *Mokslas – Lietuvos ateitis*, 8(1), 112–122. <https://doi.org/10.3846/mla.2016.873>

- Bray, B. (2017). Schools without Classrooms. Vittra: International Schools in Sweden. *Rethinking Learning by Barbara Bray*. Žiūrėta [2018 11 10]. Prieiga per internetą: <https://barbarabray.net/2017/09/24/schools-without-classrooms/>
- Dudek, M. & Baumann D. (2015). Schools and kindergartens: A design manual. *Basel: Birkhauser*, p. 1 [žiūrėta 2018 12 01]. Prieiga per internetą: <https://www.degruyter.com/downloadpdf/boooks/9783038214816/9783038214816-fm/9783038214816-fm.pdf>; <https://doi.org/10.1515/9783038214816>
- Gaižutis, A. (2003). Pedagogika – kultūros versmė. *Akademinė edukologija. Lietuvos mokslas* (p. 25–40). Vilnius: Mokslo tyros institutas.
- Geros mokyklos koncepcija. (2015). *Geros mokyklos koncepcija* [žiūrėta 2018 11 20]. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/uploads/documents/Pedagogams/Geros%20mokyklos%20koncepcija.pdf>; <https://doi.org/10.15181/tbb.v74i2.1366>
- Gražytė, A. (2017). Mokyklos erdvės palankioms ugdymo(si) sąlygoms, Švietimo problemos analizė, 6 (162) [žiūrėta 2018 12 01]. Prieiga per internetą: https://www.sac.smm.lt/wp-content/uploads/2018/01/Mokyklos-erdves_spaudai.pdf
- Grigaliūnaitė, G. (2002). Daiktinė aplinka kaip kasdienio estetinės refleksijos ugdymo faktorius. *Pedagogika*, 61, 59–65.
- Grigaliūnaitė, G. (2000). Daiktinės aplinkos estetinė refleksija ugdymo procese. *Pedagogika*, 45, 54–66.
- Hurren, W. (2017). Cultivating an Aesthetic and Activism: Everyday Aesthetics and Environmental Education *Canadian Journal of Environmental Education*, 22, 27–41 [žiūrėta 2018 12 06] Prieiga per internetą: <http://web.a.ebscohost.com/bases.vda.lt:2048/ehost/detail/detail?vid=22&sid=339b8a49-89bb-47349083e71ea941f418%40sessionmgr4009&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtG12ZQ%3d%3d#AN=EJ1157421&db=eric>
- Iared, V. G., Haydée, T. O. & Reid, A. (2017). Aesthetic Experiences in the Cerrado (Brazilian Savanna): Contributions to Environmental Education Practice and Research. *Environmental Education Research*, 23(9), 1273–1290 [žiūrėta 2018 12 06]. Prieiga per internetą: <http://web.a.ebscohost.com/bases.vda.lt:2048/ehost/detail/detail?vid=19&sid=339b8a4989bb47349083e71ea941f418%40sessionmgr4009&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtG12ZQ%3d%3d#AN=EJ1153818&db=eric>; <https://doi.org/10.1080/13504622.2017.1312290>
- Ivon, H. & Kušević, D. (2017). School and the Cultural- Heritage Environment: Pedagogical, Creative- and Artistic Aspects. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 3(2), 29–50 [žiūrėta 2018 12 05]. Prieiga per internetą: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=4&sid=2d84b508-8e2b-478c-a220-8b4898edbacd%40sdc-v-sessmgr04&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtG12ZQ%3d%3d#AN=EJ1129517&db=eric>
- Jovaiša, L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.
- Kievišas, J., Gaučaitė, R. (2000). *Vaiko veikla meninio ugdymo procese*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- Kučinskienė, J., Gerikienė, V. (2017). Mokymo(si) erdvės formavimas XXI amžiuje: mokyklų ir vaikų darželių lauko aplinka. Dekoratyviųjų ir sodo augalų asortimento, technologijų ir aplinkos optimizavimas. *Mokslo darbai*, 8(13), 36–42. [žiūrėta 2018 10 06]. Prieiga per internetą: <http://ojs.kaunokolegija.lt/index.php/DTAO/article/view/136/141>.
- Kučinskas, V., Poderienė, G. (2006). *Ugdymo aplinkos ergonomika*. Klaipėda: KU leidykla.
- Lake Wilderness Elementary School / TCF Architecture. (2017). *ArchDaily* [žiūrėta 2018 11 10]. Prieiga per internetą: <https://www.archdaily.com/891475/lake-wilderness-elementary-school-tcf-architecture/>
- Lietuvių kalbos žodynas (2018) *žodžio “Estetika” reikšmė* [žiūrėta 2018 12 07]. Prieiga per internetą: <https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Estetika>
- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas 43 straipsnis (2018) *Mokyklos veikla* [žiūrėta 2018 12 12]. Prieiga per internetą: <https://www.infolex.lt/ta/54723:str43>
- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2016) [žiūrėta 2018 12 01]. Prieiga per internetą: https://www.sac.smm.lt/wp-content/uploads/2016/02/Lietuvos-Respublikos-svietimo-istatymas_svietstrat.pdf
- Lipinskienė, D. (2004). Edukacinė aplinka, jos poveikis studentų motyvacijai ir požiūriui į mokymąsi. *Tiltai*, 1, 123–129.
- Matonis, V. (2000) *Meninis ugdymas nūdienėje kultūroje. Šiuolaikinės meninio ugdymo koncepcijos. Meninio ugdymo teorija JAV*. Vilnius: Enciklopedija.

- Matijkienė, D. (2002). *Dailės dalykų integracija: meninio simbolio vaidmuo paauglių ugdymo turinio struktūroje*, [Rankraštis]. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, edukologija: (07S) / Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas. *Mokyklos, įgyvendinančios bendrojo ugdymo programas, veiklos kokybės įvertinimo metodika. Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2016 m. kovo 29 d. įsakymu Nr. V-267*. (2016) [žiūrėta 2018 10 25]. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/rs/legalact/b94e0c50f5af11e58a059f41f96fc264/>.
- Moxley, D. P. (2018). Documenting Environmental Degradation and Its Consequences Using Visual Methods as Pedagogical Tools in Social Work Education. *Journal of Social Work Education*, 54(2), 198–211 [žiūrėta 2018 12 06]. Prieiga per internetą: <http://web.a.ebscohost.com/bazes.vda.lt:2048/ehost/detail/detail?vid=18&sid=339b8a49-89bb-47349083e71ea941f418%40sessionmgr4009&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtG12ZQ%3d%3d#AN=EJ1179911&db=eric>; <https://doi.org/10.1080/10437797.2017.1302854>
- Mulevičienė, J. (2005). *Vizualioji aplinka – mokinių estetinių nuostatų formavimosi veiksnys*. [Rankraštis]. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, edukologija: (07S) / Vilniaus pedagoginis universitetas. Vilnius.
- Mureika, J. (1981). Estetinė kultūra ir meno saviveikla. In K. Stoškus (sud). *Menas ir laisvalaikio kultūra* (pp.133–138). Vilnius: Mintis.
- Nauja mokykla Kaune: Pušų paunksnėje mokysis 250 pradinukų (2018). *Pilotas.lt* [žiūrėta 2019 04 18] <http://pilotas.lt/2018/09/04/architektura/nauja-mokykla-kaune-pusu-paunksneje-mokysis-250-pradinuku/>
- Paulavičiūtė, A. (2001). Meninė veikla moksleivio vertybių skalėje. *Pedagogika*, 49, 142–149.
- Paulionytė, J. (2002). *Vizualiojo estetinio ugdymo pradžios mokykloje veiksniai* [Rankraštis]. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, edukologija (07S). Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas Pampe, B. (2018). *Project: Of the new School* [žiūrėta 2018 12 02]. Prieiga per internetą: <http://www.ppag.at/projects/of-the-new-school-2/>
- Poderienė, G. (2003). Mokymosi aplinkos tobulinimo metodologiniai pagrindai. *Tiltai*, 4, 115–121.
- Poderienė, G. (2004). *Mokymo aplinkos įtaka mokinių adaptacijai penktoje klasėje* [Rankraštis]. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, edukologija (07S). Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
- Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų aprašas*. (2015). [žiūrėta 2018 12 05]. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/uploads/documents/Pedagogams/Apra%C5%A1as.pdf>
- Projektas- Aikštelė*. (2016). [žiūrėta 2018-11-27]. Prieiga per internetą: <http://www.projektas-aikstele.lt/mokyklos/#apie>
- Rheingold, A. & Seaman, J. (2017). The Use- Value of Real- World Projects: Children and Local Experts Connecting through School Work. *Dialogic Pedagogy*, t. 5, p. 17 [žiūrėta 2018 12 06]. Prieiga per internetą: <http://web.a.ebscohost.com/bazes.vda.lt:2048/ehost/detail/detail?vid=26&sid=339b8a49-89bb-47349083e71ea941f418%40sessionmgr4009&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtG12ZQ%3d%3d#AN=EJ1147770&db=eric>; <https://doi.org/10.5195/dpj.2017.165>
- Rosario-Ramos, E. M., Tucker-Raymond, E., Rosario, M. (2017). Diasporic Art as a Space for Identity Building, Cultural Reclamation, and Political Reimagining. *Journal of Latinos and Education*, 16(3), 217–228 [žiūrėta 2018 12 05]. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.1080/15348431.2016.1229615>; <https://doi.org/10.1080/15348431.2016.1229615>
- Savoie, A. (2018). Aesthetic Experience and Creativity in Art Education: Ehrenzweig and the Primal Syncretistic Perception of the Child. *Cambridge Journal of Education*, 47(1), 53–66 [žiūrėta 2018 12 05]. Prieiga per internetą: <http://web.a.ebscohost.com/bazes.vda.lt:2048/ehost/detail/detail?vid=27&sid=339b8a49-89bb-47349083e71ea941f418%40sessionmgr4009&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtG12ZQ%3d%3d#AN=EJ1127125&db=eric>; <https://doi.org/10.1080/0305764x.2015.1102864>
- Smith, R. A. (2010). Educational Aesthetics and Policy. *Taylor and Francis online*, p. 3–12 [žiūrėta 2018 12 05]. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.3200/AEPR.109.6.3-12>
- Study: school design can significantly affect a child's grades* (2014). [žiūrėta 2014-11-25]. Prieiga per internetą: <http://www.wired.co.uk/news/archive/2013-01/03/school-design-influences-learning>
- Shinysherova, G. B., Yessimov, B. K., Childibayev, J., Tuleubayev, Z., Ziyayeva, G. K., Alpysbaikyzy, M. (2018). Organizationally-Pedagogical Aspect of Preparation of Students to Professional Activity in the Process of Educational Practice. *Journal of Social Studies Education Research*, 9(1), 1–10 [žiūrėta 2018 12 06]. Prieiga per internetą: <http://web.a.ebscohost.com/bazes.vda.lt:2048/ehost/detail/detail?vid=20&sid=339b8a49-89bb-47349083e71ea941f418%40sessionmgr4009&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtG12ZQ%3d%3d#AN=EJ1172027&db=eric>

- Tarptautinių žodžių žodynas-Zodziai.lt (2009-2019) žodžio „Meniškas“ reikšmė [žiūrėta 2018 12 01]. Prieiga per internetą: <http://www.zodziai.lt/reiksme&word=meniskas&wid=12440>
- Tarptautinių žodžių žodynas-Zodziai.lt (2009-2019) žodžio „Estetiškas“ reikšmė [žiūrėta 2018 12 07]. Prieiga per internetą: <http://www.zodziai.lt/reiksme&word=Esteti%C5%A1kas&wid=5689>
- The Heart in Ikast / C. F. Møller Architects*. (2018) *ArchDaily*. [žiūrėta 2018 11 12]. Prieiga per internetą: <https://www.archdaily.com/903290/the-heart-in-ikast-cf-moller-architects/>
- Valstybės pažangos strategija Lietuva 2030. (2017)*. [žiūrėta 2018 12 02]. Prieiga per internetą: <https://www.lietuva2030.lt/lt>
- Vitkauskienė, E. (2006). *Mokyklos estetišės aplinkos ir mokinių meninės veiklos sąsajos*. [Rankraštis]. Magistro darbas: dailės istorijos edukologija. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
- Vittra School. (2018). Educational concept – Vittra, [žiūrėta 2018 11 10]. Prieiga per internetą: <https://vittra.se/rosjotorp/om-oss/educationalconcept/Vittra School Brotorp on Architizer>. (2012). *Architizer* [žiūrėta 2018 11 10] Prieiga per internetą: <https://architizer.com/projects/vittra-school-brotorp/>
- Vittra School Telefonplan on Architizer. (2011). *Architizer* [žiūrėta 2018 11 10]. Prieiga per internetą: <https://architizer.com/projects/vittra-telefonplan-1/>
- Vittra School Södermalm on Architizer. (2012). *Architizer*. [žiūrėta 2018 11 10]. Prieiga per internetą: <https://architizer.com/projects/vittra-school-sodermalm/>
- WeGrow / BjarkeIngels Group* (2018). *ArchDaily*. [žiūrėta 2018 11 05]. Prieiga per internetą: <https://www.archdaily.com/904957/wegrow-big/>
- Wish School / Garoa*. (2016). *ArchDaily*. [žiūrėta 2018 11 05]. Prieiga per internetą: <https://www.archdaily.com/891464/wish-school-grupo-garoa/>
- Zulumskytė, A. (2004). Mokyklinės aplinkos samprata ir raiškos aspektai. *Tiltai*: Priedas. Mokslo darbas, p. 95–101. Klaipėda: KU leidykla.

Ilustracijų šaltiniai

- 1., 2. il. *Balsių progimnazija, Vilniuje, Lietuvoje, 2011 m. Nuotrauka: aut. A. Burkė*
3. il. *Veršvų gimnazijos pradinė mokykla Kaune, Lietuvoje, 2018 m. Nuotraukos: Pilotas.lt*
<http://pilotas.lt/2018/09/04/architektura/nauja-mokykla-kaune-pusu-paunksneje-mokysis-250-pradinuku/>
4. il. *Veršvų gimnazijos pradinė mokykla Kaune, Lietuvoje, 2018 m. Nuotraukos: SA.lt*
<https://sa.lt/zyma/versvu-gimnazijos-pradine-mokykla/>
- 5.–8. il. „Wish School“ mokykla San Paule, Brazilijoje, 2016 m. Nuotraukos: Pedro Napolitano Prata
Wish School / Garoa (2016). *ArchDaily*. [žiūrėta 2018 11 05]. Prieiga per internetą: <https://www.archdaily.com/891464/wish-school-grupo-garoa/>
- 9.–12. il. „We Grow“ ikimokyklinio ir pradinių klasių ugdymo mokykla Niujorke, JAV, 2018 m. Nuotraukos: Dave Burk, Laurian Ghinitoiu
WeGrow / BjarkeIngels Group (2018). *ArchDaily*. [žiūrėta 2018 11 05]. Prieiga per internetą: <https://www.archdaily.com/904957/wegrow-big/>
- 13.–18. il. „Blue School“ ikimokyklinio ir pradinių klasių ugdymo mokykla Niujorke, JAV, 2018 m. Nuotraukos: Albertas Vecerka
Blue School / Rockwell Group (2018). *ArchDaily*. [žiūrėta 2018 11 10]. Prieiga per internetą: <https://www.archdaily.com/903151/blue-school-rockwell-group/>
- 19.–24. il. „Lake Wilderness“ pradinė mokykla Vašingtone, JAV, 2017 m. Nuotraukos: Pete Eckert
Lake Wilderness Elementary School / TCF Architecture. (2018). *ArchDaily*. [žiūrėta 2018 11 10]. Prieiga per internetą: <https://www.archdaily.com/891475/lake-wilderness-elementary-school-tcf-architecture/>
- 25.–32. il. „Heart in Ikast“ tarptautinė mokykla ir multifunkcinis centras, Ikaste, Danijoje, 2018 m. Nuotraukos: Adomas Mørk, Julianas Weyer, ThomasOlsen, Thomas Moelvig
The Heart in Ikast / C.F. Møller Architects (2018). *ArchDaily*. [žiūrėta 2018 11 12]. Prieiga per internetą: <https://www.archdaily.com/903290/the-heart-in-ikast-cf-moller-architects/>

33.–35. il. Mokykla „Vittra Brotorp“ 2012 m. *Fotografas: Kim Wendt*

Vittra School Brotorp on Architizer (2012). *Architizer* [žiūrėta 2018 11 10]. Prieiga per internetą: <https://architizer.com/projects/vittra-school-brotorp/>

36., 37. il. Mokykla „Vittra Telefonplan“ 2011 m. *Fotografas: Kim Wendt*

Vittra School Telefonplan on Architizer. (2011). *Architizer* [žiūrėta 2018 11 10]. Prieiga per internetą: <https://architizer.com/projects/vittra-telefonplan-1/>

38., 39. il. Mokykla „Vittra Södermalm“ 2012 m. „Rosan Bosh“. *Fotografas: Kim Wendt*

Vittra School Södermalm on Architizer. (2012). *Architizer*. Žiūrėta [2018 11 10]. Prieiga per internetą: <https://architizer.com/projects/vittra-school-sodermalm/>